

EPOS YAYINLARI-65
inceleme-16

Yıldırım Koç
YANLIŞ – DOĞRU CETVELİ
İşçi Sınıfı Tarihi
Yazımında İnatçı Hatalar

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

© Yıldırım Koç, 2010
©Epos Yayınları, 2010

Düzeltilen:
Rafet Özen

Kapak Tasarımı:
Zet Tantım

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
Birinci Baskı, Ankara 2010

ISBN: 978-975-6790-80-9
Sertifika no: 16468

Yıldırım Koç

YANLIŞ – DOĞRU CETVELİ
İşçi Sınıfı Tarihi
Yazımında İnatçı Hatalar

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposyayinlari@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

Yıldırım Koç (1951—); 1973 yılında ODTÜ İdari İlimler Fakültesi Ekonomi ve İstatistik Bölümü'nü bitirdi. 1983 yılında AÜ-SBF'de sosyal politika dalında yüksek lisans derecesi aldı.

1974'te *Tüm İktisatçılar Birliği*'nin kurucuları ve yöneticileri arasında yer aldı; *TİB Bülteni*'nin yazışmaları müdürlüğünü yaptı. 1975–1980 döneminde *Maden-İş* (DİSK), *Yeraltı Maden-İş*, *Tek Eğitim Büro-İş* ve *Devrimci Metal-İş Sendikalarında* toplu sözleşme, eğitim, araştırma uzmanı olarak çalıştı.

1980–1983 yıllarında asistan olarak çalıştığı ODTÜ'den Ankara Sıkıyönetimi'nin emriyle çıkarıldı.

1993–2003 tarihleri arasında *TÜRK-İŞ Genel Başkan Danışmanı* olarak çalıştı ve bu dönemde TÜRK-İŞ'in *Uluslararası Çalışma Örgütü* (ILO), *Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu* (ICFTU) ve *Avrupa Sendikalar Konfederasyonu* (ETUC) ile ilişkilerinden de sorumlu oldu. TÜRK-İŞ'teki görevinden 30 Eylül 2003 tarihinde istifa etti.

1985–2008 yılları arasında *Türkiye Yol-İş Sendikası Eğitim Dairesi Başkanı* olarak çalıştı. 1998 yılından beri *ODTÜ İktisat Bölümü*'nde kısmi zamanlı öğretim görevlisi olarak ders veriyor. *Aydınlık Dergisi* yazarı. *Teori Dergisi* Yazı Kurulu ve *Mülkiye Dergisi* Danışma Kurulu Üyesi.

Çalışma yaşamı konusunda yayımlanmış 30'dan fazla kitabı ve aynı alanda birçok makalesi bulunuyor.

Yazarların daha önce "*DİSK Tarihi: efsane mi gerçek mi? (1967–1980)*", "*KESK Tarihi-I (1985–1995): risk alanlar, yolu açanlar*", "*KESK Tarihi-II (1985–1995): yerleşenler*", "*Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi: Osmanlı'dan 2010'a*" başlıklı kitaplarını yayımladık.

İ Ç İ N D E K İ L E R

İlgili Yazarlar–Kurumlar–Yayınevleri	11
Sunuş	13
Giriş	19
1. SENDİKALARIN ORTAYA ÇIKIŞI	37
Kapitalizm 17. Yüzyılın Sonunda mı Ortaya Çıktı?	37
İşçi Sınıfı Dünyaya Sınıf Bilimiyle mi Bakar?	37
İşçi Hakları Daima Mücadeleyle mi Alındı?	38
Ludizm, İşçi Sınıfının Bilincine ve Örgütlülüğüne Önemli Katkılarda mı Bulundu?	39
İlk Sendika Ne Zaman Kuruldu?	41
Bazı Meslek Sendikaları Loncalardan mı Türedi?	42
İngiltere’de Sendikalar 1824 Yılında mı Yasal Olarak Tanındı?	42
Büyük Ulusal Birleşik Sendika’yı Robert Owen mi Kurdu?	44
İngiltere’de Sendikalar 1850’li Yıllarda mı Ortaya Çıktı?	45
“Tredünyon” Ne Demek?	45
“Shop Steward” Ne Demek?	46
“Sitting” Ne Demek?	46
ABD’de Sendikalar Nasıl Gelişti?	46
Birinci Enternasyonal Kaç Yıl Faaliyet Gösterdi?	47
Emek Şövalyeleri Örgütü 1884 yılında mı Kuruldu?	47
Amerikan Emek Federasyonu 1881 Yılında mı Kuruldu?	48
1 Mayıs 1886 ve 1 Mayıs	48
Avrupa İşçileri Büyük Mücadelelerle mi Hak Aldı?	57
Dünyada ve Ülkemizde İlk Toplu İş Sözleşmesi Ne Zaman İmzalandı?	57
2. 1908 ÖNCESİ OSMANLI DÖNEMİ	61
Osmanlı’da İlk Fabrika Ne Zaman Kuruldu?	63
İşçi Sınıfı Osmanlı’da Önce Sanayi İşletmelerinde mi Ortaya Çıktı?	63
Osmanlı’da Kölelik Var mıydı?	63
19. Yüzyılda Osmanlı İşçisi İnsafsızca Sömürülüyor muydu?	65
İbrahim Paşa’nın Çukurova’daki Düzenlemeleri Ne Zaman Yapıldı?	65

1845 Polis Nizamı İşçilerin Örgütlenmesini ve Grevi Yasaklıyor muydu?	65
Mecelle Ne Zaman Yayımlandı?	68
Dilaver Paşa Nizamnamesi Ne Zaman Yayımlandı	68
1876 Yılında Birinci Meşrutiyet'in İlanında İşçilerin Rolü Var mıydı?	69
Osmanlı'da İlk Grev Ne Zaman Yapıldı?	69
Ameleperver Cemiyeti İlk İşçi Örgütü müdür?	74
Osmanlı Amele Cemiyeti'ne İlişkin Yanlışlar	81
3. 1908–1919 DÖNEMİ	83
1908 Yılında İkinci Meşrutiyet'in İlanında İşçilerin Rolü Var mıydı?	83
İttihat ve Terakki Cemiyeti İşçilere Grev Hakkını Vereceği Vaadinde Bulundu mu?	84
Rusya'daki 1905 Devriminin Osmanlı İşçi Sınıfı Üzerinde Önemli Bir Etkisi Oldu mu?	85
Tatil-i Eşgal Kanunu Neleri Yasakladı?	85
1908 Grevleri Başarılı Oldu mu?	96
Padişah Yanlısı Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nı Kimler Destekledi?	97
31 Mart Vakası'nda İşçiler Var mıydı?	98
1908 Grevlerini İttihat ve Terakki Kanla mı Bastırdı?	98
1 Mayıs Osmanlı'da İlk Kez Kimler Tarafından Kutlandı?	98
Selanik Sosyalist İşçi Federasyonu	100
4. 1919–1925 DÖNEMİ	102
Mustafa Suphi TSF Üyesi miydi?	102
Rus Devrimi'nin Türkiye İşçi Sınıfı Üzerinde Etkisi Oldu mu?	103
Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda İşçilerin Rolü (Resmî) Türkiye Komünist Fırkası'nın Önde Gelen Kurucuları Kimlerdi?	109
Mustafa Kemal Paşa'nın Kourdurttuğu Türkiye Komünist Fırkası Sendikalar Örgütledi mi?	110
1921 Yılında Anadolu'da Sendikalar Var mıydı?	110
1921 Yılında 1 Mayıs Nasıl Kutlandı?	111
151 Sayılı Yasa Sendikalaşma Hakkı Tanıdı mı?	111
Beynelmilel İşçiler İttihadı	112
Umum Amele Birliği	114
Zonguldak'ta İlk Grev 1923 Yılında mı Yapıldı?	117
Lozan Antlaşması Sonrasında İşçi Örgütleri Yasaklandı mı?	117
1923 Sonbaharında Büyük Grevler mi Oldu?	117

1924 Anayasasında Sendikalaşma Hakkı Düzenlendi mi?	118
5. 1925–1946 DÖNEMİ	119
Takrir-i Sükûn Kanunu Neleri Yasakladı?	119
1926 Yılında Grev Yasaklandı mı?	120
1924-1927 Döneminde Bir Grev Dalgası Yaşandı mı?	120
Türkiye'de 1929 Yılında Sendikal Örgütlenme Var mıydı?	121
1929 Yılında Sendikalar mı Kapatıldı?	122
1931 Yılında 1 Mayıs Kutlandı mı?	123
1931-1932 Yıllarında Büyük Grevler mi Yapıldı?	123
1930'lu Yıllardaki Grevleri TKP mi Yönlendirdi?	124
Türkiye'de Bir İşçi Aristokrasisi Var mıydı?	125
Türk Ceza Kanunu'nda 1933 Yılında Yapılan Değişiklikle Grev Yasaklandı mı?	126
3008 Sayılı İş Kanunu'na İlişkin Hatalar	128
1938 Cemiyetler Kanunu Büyük Tepkilere mi Yol Açtı?	130
1940 Yılında Sendikalar mı Kapatıldı?	130
Çalışma Bakanlığı 1946 Yılında mı Kuruldu?	130
6. 1946–1961 DÖNEMİ	132
1946 Sendikacılığı	132
1947 Yılında Yeni Bir İş Yasası mı Çıkarıldı?	138
5018 Sayılı Kanunun Tam Adı Neydi?	138
Sendikalara Toplu İş Uyuşmazlığı Çıkarma Hakkı 1950 Yılında mı Verildi?	138
5018 Sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun Ne Zaman Kabul Edildi?	139
1947 Yılında Kabul Edilen 5018 Sayılı Kanun Toplu Sözleşmeyi Yasaklıyor muydu?	140
5018 Sayılı Kanun Uluslararası İlişkileri Yasaklıyor muydu?	141
Sendikalaşma Hakkı Yeniden 1947 Yılında mı Tanındı?	141
Türkiye 1948 Yılında ILO'ya Tekrar mı Katıldı?	142
1948 ve 1950 Yıllarında İşçi Sınıfı Hareketli miydi?	142
İş Kanununda 1950 Yılında Önemli Bir Değişiklik mi Yapıldı?	143
İstanbul İşçi Sendikaları Birliği Nasıl Kuruldu?	143
İtalya'da CGIL Ne Zaman Bölündü?	144
Yunanistan'da GSEE Ne Zaman Kuruldu?	144
98 Sayılı ILO Sözleşmesi Nasıl Kabul Edildi?	144
Türk-İş'in Kuruluşunda ABD Etkisi	145
1953 Yılında Türk-İş İcra Kurulu Kimlerden Oluşuyordu?	149
Türk-İş'in 1954 Yılında Genel Kurulu Toplandı mı?	150

1956 Yılında Sendikaların Kurulması İçin Ön İzin Koşulu mu Getirildi?	150
1957 Yılında Bazı Sendika Birlikleri Niçin Kapatıldı?	151
DP Dönemi İşçiler Açısından Nasıldı?	152
1960 Senesine Kadar Türk-İş Yönetimine DP'li Sendikacılar mı Hakimdi?	152
Türkiye'de 1950'li Yılların Sonlarında İşsizlik Düzeyi Nasıldı?	153
Türkiye'de 1950'li Yıllarda İşçi Sınıfı Politik Bir Güç müydü?	153
7. 1961–1975 DÖNEMİ	154
Saraçhane Mitingi	154
Açların Yürüyüşü	155
Grev Hakkı Ne Zaman ve Nasıl Elde Edildi?	156
Türkiye Çalışanlar Partisi Kuruldu mu?	158
Türk-İş'in Komünizmi Tel'in Mitingine Kaç Kişi Katıldı?	161
Kavel Direnişi Grev Hakkının Verilmesini mi Sağladı?	161
1953-1957 Döneminde Türk-İş Genel Başkanı Kimdi?	163
Türkiye'de 1950'li Yıllarda Büyük Bir Mutlak Yoksullaşma Yaşandı mı?	164
1950'li Yıllarda Toplu İş Sözleşmesi Hakkı Yok muydu?	164
1950'li yıllarda ve 1960'lı Yılların Başlarında Türkiye'de Gerçek Ücretler Düştü mü?	165
27 Mayıs “Devrimi” Öncesinde İşçi Sınıfının Tavrı Nasıldı?	165
Nuri Beşer	166
Türk-İş DP'li Sendikacılar Tarafından mı Yönetildi?	166
Türk-İş 1960'lı Yıllarda ILO'da Etkili Oldu mu?	166
Türk-İş Genel Başkanları Arasında Bahri Ersoy Var mıdır?	166
Seyfi Öztürk Sendikacı mıdır?	167
İşverenlerin Lokavt Yetkisi 1961 Anayasasında Var mıydı?	167
1961 Yılında Hazırlanan Sendikalar Kanunu Taslağına Karşı Yaygın Eylemler mi Yapıldı?	168
Sendikacılar Hangi Dönemde ABD'ye Götürüldü?	168
Kamu Çalışanlarına Sendikalaşma Hakkı Nasıl Tanındı?	168
274 Sayılı Sendikalar Kanunu	169
1964 Yılında Hangi Konfederasyon Kuruldu?	170
Sosyal Sigortalar Kanunu Büyük Mücadeleler Sonucunda mı Kabul Edildi?	170
Paşabahçe Grevinin Sonuçları ve DİSK	171
DİSK'in Kuruluşu	172

DİSK Kurulduğu Dönemde “Sınıf ve Kitle Sendikacılığı”nı mı Savunuyor ve Uyguluyordu?	174
Kuruluş Tarihinde DİSK'e Bağlı Sendikaların Üye Sayısı Ne Kadardı?	174
1965 Yılında İlk Kurulan Kamu Çalışanı Sendikası TÖS müydü?	175
1965-1971 Döneminde Kaç Kamu Çalışanı Sendikası Kuruldu?	175
Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması Nasıl Yasaklandı?	175
TÖS 1970'li Yıllarda mı Faaliyet Gösterdi?	176
931 Sayılı İş Kanunu	176
Türk-İş'in 24 İlkesi	176
1969 Yılında İşçi Sınıfının Siyasal Tavrında Önemli Bir Değişiklik Oldu mu?	177
1960'lı Yıllarda İşçi Eylemlerinde Çok Sayıda Ölüm Oldu mu?	177
1960'lı Yıllarda Gerçek Ücretler Nasıl Arttı?	178
15-16 Haziran 1970 Olayları Olmasaydı DİSK Kapanacak (Kapatılacak) mıydı?	178
15-16 Haziran 1970 Eylemi Başarılı mıydı?	179
1317 Sayılı Yasa Ne Zaman İptal Edildi?	182
1960'lı yıllarda Sendika Üyesi Nasıldı?	183
12 Mart Darbesi Niçin Yapıldı?	183
12 Mart Darbesi'nden sonra Neler Oldu?	184
4'ler Raporu mu, Karar Tasarısı mı?	186
Türk-İş İçindeki Sosyal Demokrat Sendikacılar DİSK'e mi Geçti?	187
1972 Yılında 2 Bin İşçi 1 Mayıs'ı İş Bırakarak Kutladı mı?	187
DİSK Seçimlerde İlk Kez 1973 Yılında mı Tavır Açıkladı?	187
8. 1975–1980 DÖNEMİ	188
TKP DİSK'te Ne Zaman Hakim Oldu?	188
1 Mayıs Uzun Bir Aradan Sonra İlk Kez Hangi Örgüt Tarafından Ne Zaman Kutlandı?	188
Türk-İş'in İzmir Genel Grevinde Tutuklamalar Oldu mu?	189
Kıdem Tazminatı Hakkı AP Tarafından mı Verildi?	189
DİSK 1975 Yılında CHP'nin Kontrolüne mi Girdi?	190
1976 Yılında 1 Mayıs'ın kutlanmasında Belirleyici Olan Güç Hangisidir?	191
DGM	192
DİSK'te TKP'liler Yönetimden Ne Zaman Uzaklaştırıldı?	192

HAK-İŞ Niçin Başarılı Olamadı?	193
Türkiye’de Sendikalı İşçi Sayısı	194
9. 1980–1983 DÖNEMİ	195
12 Eylül	195
Sadık Şide Kimdir?	196
12 Eylül Darbesinden Sonra Yeni Bir İş Yasası mı Çıkarıldı?	196
1982 Anayasası	197
2821 Sayılı Sendikalar Kanunu	197
10. 1983–1991 DÖNEMİ	198
Türkiye’de Üç Tip Toplu İş Sözleşmesi mi Vardır?	198
12 Eylül Darbesinden Sonra İlk Grev Nerede Yapıldı?	198
Bahar Eylemleri	198
1990’lara Kadar Türk-İş Fiilen	
Tek İşçi Konfederasyonu muydu?	198
Zonguldak Madencilerinin Yürüyüşünün Amacı Hükümeti	
Düşürmek miydi?	199
11. 1991–2001 DÖNEMİ	200
DİSK’in Yeniden Faaliyete Geçmesi	200
MİSK	200
Kamu Çalışanlarının Eylemleri Ne Zaman Başladı?	201
Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu’nun Tarihine	
İlişkin Hatalar	201
Kamu Çalışanlarının Sendikalaşması	204
Türk-İş’in 8 Ağustos 1995 İşyerini Terketmeme Eylemi	
Başarılı mıdır?	205
1990’lı Yıllar Teslimiyet Dönemi midir?	206
Milli Savunma İşkolunda Sendikalaşma Geri Düzeyde midir?	206
Beşli Girişim Nasıl Ortaya Çıktı?	206
Türk-İş 1998 Yılında ABD’den Para Alıyor muydu?208	
Türkiye’de Sömürü Oranları Nasıl Gelişti?	208
12. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER	209
ILO	209
ICFTU’nun Türkçesi Nedir?	211
Profintern	212
IFTU	213
IFCTU	214
KAYNAKÇA	216
Dizin	227

Yazarlar – Kurumlar

A. Ekim (<i>Sun Yay.</i>)	Prof. Dr. Ferit H. Saymen
A. Şnurov	Fikret Soydan (<i>Kaldıraç Yay.</i>)
Aclan Sayılğan	Genel-İş Sendikası
Prof. Dr. Ahmet Makal	Gültekin Emre
Ahmet Seren	Prof. Dr. Gülten Kutal
Ali Arslan	Hacay Yılmaz
Ali Gündoğmuş (<i>Evensel Yay.</i>)	Hakkı Onur
Prof. Dr. Anıl Çeçen	Haşim Kanar
Ararat Sayatian	Hüseyin Avni Şanda
Prof. Dr. Aysen Tokol	İlhan Akalın
B. N. Ponomarev	İlke Dergisi
Cemal Yıldırım	İşçilerin Sesi Gazetesi
Çetin Uygur	Johannes Glasneck
Dimitir Şişmanof	Jean-Jacques Danis
DİSK	Kaldıraç Yayınevi
DİSK Yayınevi	Prof. Dr. Kamil Turan
Dönem Yayıncılık	Kemal Sülker (Okur)
Emeğin Birliği Dergisi	Prof. Dr. Kenan Tunçomağ
Erdoğan Yazıcı	Prof. Dr. Kurthan Fişek
Erhan Kaplan	Lütfü Erişçi
Erkan Aydoğanoglu	Mahmut Üstün
Ezilenlerin Sosyalist Platformu	Prof. Dr. Mehmet Kocaoğlu
	Prof. Dr. Meryem Koray

Mustafa Kemal Erkovan
 Dr. Naci Önsal
 Prof. Dr. Nuri Çelik
 Orhan Silier
 Osman Devrez
 Oya Baydar (Sencer)
 Ömer Karahasan
 Radmir Platonovich Korniyenko
 Refik Baydur
 Refik Sönmezsoy
 Rıdvan Budak
 Sadık Şide
 Sami Evren
 Sayın Yorgun
 Sedat Ağralı
 Selahattin Şahin
 Seyfi Öngider
 Sina Çıladır
 Siyami Erdem
 Sosyalist İktidar Partisi (SİP)
 Sosyalist Mücadele Defterleri
 SSCB Bilimler Akademisi
 Sumner Rosen
 Dr. Sungur Savran
 Süleyman Çelebi
 Süleyman Üstün
 Prof. Dr. Şehmus Güzel
 Tefvik Çavdar
 Prof. Dr. Toker Dereli
 Prof. Dr. Turan Yazgan
 Prof. Dr. Turhan Esener
 Tüm İktisatçılar Birliği (TİB)
 Türk-İş
 Uğur İşlek (*Sınıf Tavrı Dergisi*)
 Umut Yayıncılık
 Varyos Yayınları (*İşçinin Yolu Dergisi*)
 Veysi Ülgen

Volkan Yaraşır
 William Hale
 Y. N. Rozaliyev
 Yavuz Öz
 Yavuz Selim Karakışla
 Yıldırım Koç
 Yön Yayınları
 Yücel Top
 Yücel Yaman
 Prof. Dr. Yüksel Akkaya
 Yüksel Işık

Sunuş

Bir konuyu iyi öğrenmenin yollarından biri, yapılmış hataları tartışmaktır.

Türkçeyi iyi öğrenmek için başvurulması gereken temel kaynakların başında, 1993 yılında aramızdan ayrılan Ömer Asım Aksoy'un *Dil Yanlışları* kitabı gelir. Ünlü dilcimiz, ilk baskısı 1980 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yapılan çalışmada, onyıllar boyunca okuduğu metinlerde ve dinlediği konuşmalarda kenara not ettiği yanlış kullanımları ve onların doğrularını belirtmektedir. Kitabın 1980 sonrasında yapılan yeni baskılarında ele alınan yanlış kullanımların sayısı 2 bini bulmuştur.¹ Birçok sözcüğü veya ifadeyi yanlış kullandığımı bu kitap sayesinde öğrendim.

Daha önce yapılmış hataların tartışılması yoluyla öğrenme insanı uyarıyor, diri tutuyor. Bu kitabın amacı, yapılan yanlışlar nedeniyle insanları incitmek değil, yapılan yanlışların belirlenmesi ve hatırlatılması aracılığıyla işçi sınıfı tarihinin daha iyi öğrenilmesini sağlamaktır.

Bu kitapta hem “işçi sınıfı tarihi” olarak yazılmış kitaplar, hem de başka kapsamdaki kitapların içinde işçi sınıfı tarihine ilişkin bölümler ele alındı.

Bazı metinlerdeki hatalar tek-tüktü. Ancak yine de uyarı yapılmasını gerektirdi. Bir bina sağlam olabilir, ancak eğer birkaç cam kırksa, bunu belirtmekte sakınca veya kötüniet yoktur.

Bazı metinler ise hatalarla doluydu. Her tarafı dökülen çürük bir binayı andırıyordu.

Çok eski dönemlerde medreseden yeni çıkmış âcemi bir hoca camide vaaz veriyormuş.

–“Hazreti İsa,”

demiş,

¹ Aksoy, Ö. A., 2000 *Sözün Eleştirisi, Dil Yanlışları*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2008.

–“bir gün kılıcıyla Fırat’ı yarıp koyun sürüsünü karşıya geçirdi.”

Vaaz bittikten sonra da cemaatten görmüş geçirmiş yaşlıca birine, “nasıldım?” diye sormuş.

Adamcağız, “söylediklerinin neresini düzeltelim, hoca efendi,” demiş,

–“İsa değil Musa;
– kılıç değil âsa,
– sürü değil İsrailoğulları
– Fırat değil Kızıldeniz.”

Bu tür metinleri okurken sık sık bu eski öyküyü hatırladım.

Yayımlanmış çalışmalarda işçi sınıfı tarihine ilişkin eksiklikler çoktur. Bu yayınların büyük bölümünde “ne oldu?” “nasıl oldu?” ve “niçin oldu?” sorularına yanıt bulunamaz. Bu kitapta bu eksiklikler ele alınmadı.

Herkes konuya kendi birikimine ve anlayışına uygun bir biçimde yaklaşabilir; olayları kendi anlayışı içinde açıklayabilir. Bu konudaki farklılıklar normaldir. Ancak gerçekliğin yanlış algılanması ve yansıtılması farklı bir durumdur. Bunlar algılama ve yorum farkı değil, hatadır, yanlıştır.

İşçi sınıfı tarihine ilişkin hatalar da çok çeşitlidir. Bu kitabın konusu, bu hatalardır.

Bu hataların bir bölümü işçi sınıfı tarihini kavramadan bu alanda görüş açıklayanlara, bilgi sahibi olmadan görüş geliştirenlere aittir. Bazı hatalar ise yapıyı ve dinamikleri kavramaya ve anlatmaya çalışanların belge eksikliği veya dikkatsizliğinin ürünüdür. Kitapta her iki tür hata da ele alındı. Ancak bu iki grubun aynı kefeye konmaması gerektiği de açıktır.

Bu kitap yıllar içinde oluştu. İşçi sınıfı tarihini öğrenmeye çalışırken okuduğum kitaplarda sayfa kenarlarına düştüğüm veya bir kâğıda yazıp kenara koyduğum notlar düzene sokulduğunda ve metinler bu gözle yeniden tarandığında kitabın büyük bölümü ortaya çıktı. Diğer bir deyişle, kitap hazırlanırken özellikle hatalar aranmadı, çalışmalarım sırasında rastladığım hatalarla örtüşen ve yinelenen hatalar için yeni bir tarama yapıldı, çünkü kitabın amacı hataları saptamak ve bunları gündeme getirerek başka yayınlarda bunların tekrarlanmasını önlemektir.

Bu yaklaşım özellikle saygın yazarlarımız açısından önemliydi. Bir siyasal hareketin yayın organında çıkan yazıyı Türkiye’de genellikle yalnızca o hareketin destekçileri okur. Ancak, örneğin, Tevfik Çavdar gibi yaşamını onurlu ve verimli bir biçimde geçirmiş ve toplumsal tarihimize önemli katkılarda bulunmuş bir yazarımızın kitabı, çok farklı kesimlerden insanlar için başvuru kaynağıdır. Eğer Tevfik Çavdar’ın kitabında işçi sınıfı tarihi konusunda hatalar varsa, bu hatalar başka yayınlarda da sürdürülür. Tevfik Çavdar’ın ve toplumsal/siyasal hayatımızın önde gelen bazı aydınlarının dikkatsizliğinin ürünü bazı hataların gündeme getirilmesi bu nedenle önemlidir. Bu uyarılar, bu değerli araştırmacılarımıza bir saygısızlık olarak alınmamalıdır.

İşçi sınıfı tarihine ilişkin çalışmaların bir bölümünde tarih ve isim hataları vardır. Olayların tarihleri, örgütlerin veya kişilerin isimleri yanlıştır.

Çalışmaların bir bölümünde olaylar ve süreçler yanlış anlatılmıştır; neden-sonuç ilişkileri tutarsızdır.

Bazı çalışmalarda ise komiklik düzeyine varan abartmalar, efsane yaratma çabaları söz konusudur. Eric Hobsbawm, tarihçinin görevi başkalarının unuttuklarını hatırlamaktır, demektedir. Efsane yaratmak bu görev kapsamında değildir.

Hiç olmamış olayları olmuş gibi anlatan çalışmalara da rastlanmaktadır.

Bu hatalar önemli midir?

Önemli olduğunu düşünüyorum.

Araştırmacının görevi ve amacı, önce olanları saptamak, daha sonra bu olanların nedenlerini ve oluş süreçlerini kavramaya çalışmaktır. Bir çalışma, “o” sürece damgasını vuran ‘büyük’ ve ‘küçük’ konjonktürel etmenlerin/aktörlerin de doğru belirlenmesini, ikincil önemdeki etmenlerin analizden soyutlanmasını da içer(ebil)ir. Toplumsal süreçlere müdahale edebilme, ancak böyle bir araştırma yöntemini içeren yaklaşımla olanaklıdır.

Bir örgütün kurulduğu tarihi on yıl önce veya sonra yazan bir kişi, o örgütün hangi koşullarda ortaya çıktığının farkında değildir. Bir kanun

¹ Aksoy, Ö. A., 2000 *Sözün Eleştirisi, Dil Yanlıları*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2008.

1963 yılında kabul edilmişse, 1963 yılının koşulları o kanunun o yıl kabul edilmesini gerektirdiğindedir. Bu kanunun 1973 yılında kabul edildiğini yazan kişi, bu kanunun kabul edilmesindeki dinamikleri kavrama çabası içinde olmadığını göstermektedir.

Bir örgütün adını yanlış yazan kişi ise özensizliğini göstermektedir. Hele aynı kitap içinde aynı örgütün adı farklı biçimlerde kullanılıyorsa, bu konuda gösterilen özensizliğin çalışmanın diğer alanlarında da olduğu anlaşılır.

Bu kitapta bu alanda yazılmış tüm kitaplar ve makaleler ele alınmadı. Bir dönem bu alanın uzmanı olmayan kişilerce yayımlanmış, bu sahada hiçbir etkisi olmamış bir çalışmadaki hataları ele almanın anlamı yoktu. Ayrıca, siyasal hareketlerin dergilerindeki hatalar da, bazı örnekler dışında, çalışmanın kapsamı dışında bırakıldı.

Çalışmada, bir kitabı alıp baştan sonra hataları sergilemek yerine, hata merkezli bir yöntem izlendi. Bazı önemli konularda, incelenen hemen hemen tüm çalışmalardaki hatalar sıralandı. Bazı konularda ise bir-iki örnek vermekle yetinildi. Her hatanın örnekleri genellikle ayrı ayrı değerlendirilmedi. Bazı durumlarda olayın doğrusu anlatıldı; sıralanan hata, alıntılarının her birinin bu doğrularla çelişkilerinin saptanması okuyucuya bırakıldı.

İşçi sınıfı tarihinin önemli kaynaklarından biri, sendikaların kendi tarihlerine ilişkin yayınlardır. Bunlar ele alınmadı. Sendikaların ve konfederasyonların genel işçi sınıfı tarihine ilişkin yayınlara da sınırlı yer ayrıldı.

Kitap ve makalelerden yapılan alıntılarda yazım biçimi korundu, yazım ve cümle yapısı bozuklukları düzeltilmedi.

İşçi sınıfı tarihi birçok araştırmacının katkısıyla yazılmaktadır ve yazılacaktır. Lütfü Erişçi 1951 yılında *Türkiye’de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)* kitabını yayımladığında bu alanda hiçbir ciddi çalışma yoktu. Bu küçük kitap bir başlangıç oluşturdu. Lütfü Erişçi, sadece bu çalışmasıyla bile, saygıyla anılması gereken bir kişidir. Bu kitaptaki bazı hatalar zaman içinde düzeltildi. Bu hatalar nedeniyle Lütfü Erişçi’yi eleştirmek haksızlık olur. Ancak bu hatalar düzeltildikçe, temel kaynaklara başvurmadan kitap yayımlayanlar bu hataları tekrararlarsa, eleştirilmeleri gerekir.

Kitapta ağırlık Türkiye işçi sınıfı tarihindeki hatalardadır. Ancak

taranan kaynaklarda diğer ülkelerin işçi sınıfı hareketleri ve uluslararası sendikacılık hareketi konusundaki bazı hatalar da ele alındı.

İnsan işini iyi yapmaya çalışmalı.

Göreviniz bir sokağın temizlenmesiye; sokak temiz olmalı. Göreviniz bir binayı boyamaksa; bina iyi boyanmalı. İşçi sınıfı tarihi yazıyorsanız da işinizi ciddiye almak, mevcut bilgiler çerçevesinde ne olduğunu, nasıl olduğunu ve niçin olduğunu mümkün olan en az hatayla yazmaya çalışmak zorundasınız.

Bu kitap, işçi sınıfı tarihi konusundaki hataların bir bölümünü hatırlatarak, bu işin daha fazla ciddiye alınmasını sağlamayı, daha ciddi ve bilimsel çalışmaların yapılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bazı hataların olması bir kitabın değerini tümüyle ortadan kaldırmaz; ancak bu tür hataların belirtilmesi bu alanda daha dikkatli olunması gerektiği konusunda ciddi bir uyarı olarak kabul edilmelidir.

Dilerim, benim yaptığım hatalar ve ulaşamadığım kaynaklar veya başka nedenlerle eksik/yanlış değerlendirmelerim de, bu konuyla ciddi ve bilimsel bir biçimde ilgilenen araştırmacılar tarafından dile getirilir. Ömer Asım Aksoy’un dediği gibi, “eleştirilerimi, eleştirilere açık olarak sunuyorum.”

Giriş

İşçi sınıfı çağımızın en güçlü toplumsal potansiyelidir. Bir sosyalbilimci açısından en ilginç konulardan biri, işçi sınıfının bugünkü yapısının ve dinamiklerinin kavranmasıdır. Bunun araçlarından biri de işçi sınıfı tarihidir. Hele siyasal mücadelelerini işçi sınıfının bu güçlü toplumsal potansiyeli üzerine inşa edenler için, işçi sınıfı tarihi daha da önemlidir. Bu durumda beklenen, işçi sınıfı tarihi üzerinde ciddi bilimsel çalışmaların yapılmış olmasıdır.

Ancak ne yazık ki durum böyle değildir.

Türkiye’de gerek Türkiye işçi sınıfı, gerek çeşitli ülkelerin işçi sınıfları, gerek de uluslararası işçi sınıfı hareketi üzerindeki çalışmalar son derece sınırlıdır. Yapılmış çalışmalarda da önemli eksiklikler ve hatalar söz konusudur. Bu eksiklik ve hatalar ise, işçi sınıfı hareketinin günümüzdeki yapısının ve dinamiklerinin kavranmasını neredeyse olanaksız hale getirmektedir.

Türkiye işçi sınıfı tarihi çalışmalarının önemli bir bölümü, “ne oldu?” “nasıl oldu?” ve “niçin oldu?” sorularına yanıt aramamaktadır. Birçok çalışma, çeşitli bilgilerin sunulmasıyla sınırlıdır. Bu bilgi parçaları arasında neden/sonuç ilişkileri kurulmamıştır. Ayrıca, süreç açısından önemli olan etmenler ve olgularla, o kadar önemli olmayanlar arasında bir ayırım yapılmamaktadır. Bu tür çalışmalarda işçi sınıfının durumunu ve davranış dinamiklerini kavrama/anlama çabası son derece yetersizdir.

Ayrıca, bu kitapta ele alınacağı gibi, bu analizlerin yapılabilmesi için gerekli olan bilgilerde de büyük hatalar söz konusudur. Okuma, sorgulama ve araştırma alışkanlığı gerilemektedir. Arşiv çalışması yerine internet üzerinden erişilebilir kaynaklarla sınırlı çalışmalar yapılmaktadır. Arşiv geleneğinin zayıflığı nedeniyle erişilebilir kaynakların sınırlılığı, bu hataları artırmaktadır. Ayrıca bilimsel düzeyde eleştiri yapma ve farklı düşünenleri dinleme geleneğinin neredeyse hiç olmaması, birçok hatanın tekrarlanmasına yol açmaktadır.

İşçi sınıfı tarihi çalışmalarının çok büyük bölümünde sınıfı etkileyen uluslararası ve ulusal düzeydeki gelişmeler dikkate alınmamaktadır. Halbuki Türkiye’deki birçok gelişmeyi açıklayabilmek için daha geneldeki gelişmeleri analize katmak zorunludur.

Türkiye işçi sınıfı tarihinde özellikle belirli dönemlerde sosyalist/komünist hareketin doğrudan ve dolaylı etkileri dikkate alınmadan sendika tarihleri yazılamaz. Örneğin, Türkiye Maden-İş’in 1974-1980 dönemi ve DİSK’in 1975-1977 dönemi, *Türkiye Komünist Partisi*’nin sendikal politikaları bilinmeden anlaşılabilir. Aynı şekilde, *Devrimci Yol Hareketi*’nin sendikal ve siyasal çizgisi bilinmeden Yeraltı Maden-İş Sendikası öğrenilemez. *Sosyalist/Komünist Hareketlerin* işçi sınıfının davranış biçimlerine olumlu ve olumsuz, doğrudan ve dolaylı önemli etkileri olmuştur. Ancak günümüzde yapılan çalışmaların çok büyük bölümünde bu etmen göz ardı edilmektedir.

Ayrıca daha özel konulardaki çalışmalar artmadan, işçi sınıfı tarihi yazma çabaları yetersiz kalacaktır. Bu açıdan *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*’nin katkıları son derece önemlidir. Bu ansiklopedinin hazırlanmasında Oya Baydar’ın, Ülkü Özen’in, madde yazarlarının ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı arşivini ansiklopedinin hazırlanması için açan dönemin Çalışma Genel Müdürü İsmail Bayer’in işçi sınıfı tarihi çalışmaları içinde önemli bir yeri vardır. Ne yazık ki, işçi sınıfı tarihi konusunda çalışanlar *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*’nden gerektiği gibi yararlanmamaktadır.

İşçi sınıfı tarihlerinin diğer önemli bir eksikliği, işçi sınıfının sendikalarda örgütlü kesimleri üzerinde yoğunlaşılmasıdır. Örgütsüz kesimler veya sendika-dışı örgütlenmeler genellikle göz ardı edilmektedir. Halbuki “sendikacılık tarihi” değil de “işçi sınıfı tarihi” yazılacaksa, sınıfın en geniş kesimlerinin durumunun ve davranış eğilimlerinin incelenmesi gerekir.

İşçi sınıfı tarihlerinde temel bir sorun, “işçi sınıfı”nı, yasalara göre işçi sayılanlarla veya beden işçileriyle sınırlayan anlayışlardır. Özellikle Türkiye işçi sınıfı tarihinde “memur” statüsünde istihdam edilen ücretlilerin büyük önemi vardır. İşçi sınıfının bu kesimi analiz dışında bırakıldığında, birçok yanlış yapılmaktadır.

Türkiye işçi sınıfının örgütlü kesiminin ücretlerinin ve çalışma koşullarının incelenmesinde en önemli belgeler iş yönetmelikleri, Yüksek

Hakem Kurulu kararları ve toplu iş sözleşmeleridir. Özellikle 1939-1963 döneminde çıkarılan uyuşmazlıklar Yüksek Hakem Kurulu tarafından sonuçlandırılmaktaydı. İşçi sınıfı tarihi konusunda çalışanlar, bugüne kadar Yüksek Hakem Kurulu kararları ve toplu iş sözleşmeleri konusunda kapsamlı çalışmalar yapmamıştır. Örneğin, Karayolları Genel Müdürlüğü’nün 1964-2010 dönemi toplu iş sözleşmelerinin karşılaştırmalı bir incelemesi yapılmamıştır. Bu çalışmalar yapılmadan işçi sınıfının durumundaki gelişmeler kavranamaz. Bunlar yapılmadığı için de kavranmamıştır.

İşçi sınıfı tarihlerinde yaygın olarak yapılan bir hata, işçilik bilinci, sınıf bilinci ve siyasal bilincin birbirine karıştırılmasıdır; işçinin sınıf kimliği dışındaki diğer aidiyetlerinin/kimliklerinin dikkate alınmamasıdır.

Bağlantılı bir konu, mülksüzleşme tartışmalarının yetersizliğidir. İşçinin davranışlarının belirlenmesinde en önemli etmen, üretim araçları mülkiyetiyle bağının bir biçimde devam ediyor olup olmamasıdır. Neden işçi sınıfı tarihlerinde bu konu genellikle önemsenmemiştir.

Ayrıca, her işverenin sermayedar sayılması ve bu durumun işçinin bilinçlenmesi üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesi de yaygın bir hatadır. Her işveren sermayedar değildir. Eğer ekonomik faaliyet sonucunda bir sermaye birikimi olmuyorsa ve yalnızca basit yeniden üretim gerçekleşiyorsa, o işyerindeki işçilerle işveren arasında bir sınıf çelişkisi genellikle doğmaz. Marx’ın “küçük patron” (*Kleinmeister*) olarak nitelendirdiği işverenlerin işyerlerindeki farklı ilişkiler işçi sınıfı tarihlerinde dikkate alınmamıştır.

Sosyalist/komünist gelenekten gelerek Türkiye işçi sınıfı tarihi üzerinde çalışma yapanların genel eğilimi, işsizlik ve eyleme katılan işçi sayılarını abartmak, fakat işçi sınıfının gerçek gelirlerinin kapitalist sistemde bile dönem dönem artabileceği, çalışma koşullarının iyileşebileceği ve işçilerin bazı sorunlarının kapitalist düzen içinde de çözüme kavuşturulabileceği gerçeğini yadsımaktır.

Eyleme katılanların sayısı ve etkisi abartıldığında, eylemlerin neden beklenen/istenilen sonucu elde edemediğini açıklamak zorlaşmaktadır. Bu hatanın doğal sonuçlarından biri, yeni bir hatadır, yenilgileri başarı gibi sunmaktır.

İşçi sınıfı tarihiyle ilgili kitaplarda yaygın bir hata, tarihte kişilerin

rolünü abartmaktadır. Başarısızlıklarda bunun gerçek nedenlerini araştırmak yerine günah keçileri bulmak yaygındır. Ayrıca, “kanun çıktı, yasakladı, mücadele bitti” biçimindeki yorumlar da yaygındır. Bu yaklaşımda olanların çoğu, kanunun ihlalinin yaptırımlarına ve kanunun uygulanma biçimine bakma zahmetini bile göstermemektedir.

Toplumun birçok alanında görülen özensizlik, yüzeysellik ve kolaycılık bu alanda da yaygındır. Özellikle bazı kişilerin yazdıkları işçi sınıfı tarihleri, bu konunun vahiy yoluyla öğrenildiğinin zannedildiği izlenimini yaratmaktadır.

Bu kitapta bunların çeşitli örnekleri sergilenmektedir. Kapitalizme karşı oluşun araştırmacının bilincinde ve kavrayışında bazen yol açabildiği çarpılma, gerçekliğin kavranılmasını engellemekte ve emeğin kuruluşu mücadelesini zayıflatmaktadır.

Türkiye işçi sınıfı tarihlerindeki önemli bir eksiklik, işçi sınıfının demokratik devrim sürecindeki rolünün yeterince incelenmemiş olmasıdır. Belki bu yetersizliğin ve aynı zamanda “işçi sınıfına toz kondurma” çabasının ürünü olarak, 1876, 1908, 1919–1922, 1923–1938, 1960 dönemlerinde işçi sınıfının durumu abartılmış ve hatta çarpıtılmıştır. Bu tavır örnekleri aşağıda ele alınmaktadır.

İşçi sınıfının çeşitli gelişmeler karşısındaki tepkisini anlamaya çalışırken, o dönemde diğer emekçi sınıf ve tabakaların durumunun ve işçi sınıfının bir önceki döneme göre karşılaştırmalı durumunun dikkate alınması gerekir. Birçok çalışmada bu anlayış yoktur; çünkü olaylar bugünün ölçütleriyle değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Osmanlı işçi sınıfı tarihi incelenirken işçilerin yanı sıra varlığını sürdüren kölelerin durumu ve işçi sınıfı üzerindeki etkilerinin ve özellikle 1975–1980 döneminde Türkiye’deki yapay proletarya olgusunun dikkate alınmaması da önemli eksikliklerdendir. Türkiye’de işçi sınıfının tabakalaşması ve işçi aristokrasisinin konumu da genellikle ihmal edilen konulardır.

Özetle; işçi sınıfı tarihi çalışmalarının çoğu analitik değildir; bir bölümünün analitik olma niyeti ve çabası bile yoktur. İşçi sınıfı tarihi yazma çabasında olmadan bu konuda görüş açıklayanların durumu daha da trajedi-komiktir.

Yapılan yanlışlıklar konusunda birkaç örnek konuya açıklık getirecektir.

Nokta Dergisi’nin 12 Ocak 1997 günü yayımlanan sayısında “Türk-İş siyasi parti kuracak mı?” başlıklı bir yazı yer aldı. Kendisiyle görüşülen kişilerden Yeraltı Maden İş Sendikası Genel Başkanı ve DİSK Yönetim Kurulu üyesi Çetin Uygur şöyle diyordu: “Bizden önceki sendikacıların ve büyüklerimizin bize anlattığı kadarıyla: 1946’larda İsmet İnönü, sonradan tarihe Türk-İş’in kurucuları olarak geçecek olan insanların çağırıldığında, hepsinin dizleri titreyerek, ‘acaba bizi neden çağırdı?’ korkusunu taşıyarak gittikleri Çankaya Köşkü’nde İnönü, ‘Amerikan keferesi bir sendika istiyor. Adı da Türk-İş mi olacakmış neymiş,’ deyip, ‘gerekeni yapın’ direktifini vererek yukardan aşağıya kurdurttuğu bir örgüttür Türk-İş.”

Türkiye sosyalist/komünist hareketinde yer almış ve sendika genel başkanlığı yapan bir maden mühendisi olan Çetin Uygur’un bu kadar önemli bir yanışı yapabildiği ilginçtir. Türk-İş 31 Temmuz 1952 tarihinde kuruldu. İsmet İnönü 14 Mayıs 1950 seçimlerinden sonra iktidardan ve Çankaya Köşkü’nden ayrıldı. 1952 yılında Pembe Köşk’te oturuyordu. Türk-İş’in adını ise Amerikalılar koymadı. Türk-İş’in isim babası, o yıllarda Türk-İş’le çok yakın ilişkisi olan ve daha sonraki yıllarda DİSK Genel Sekreterliği yapan Kemal Sülker’dir. Kemal Sülker şunları yazmaktadır: “Kısa adı tarafımızdan konulan Konfederasyon Ana Tüzüğü 31 Temmuz 1952’de Ankara Valiliği’ne verilerek Türk-İş doğmuş oldu.”¹ Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu adı, 1946 sendikacılığında esinlenmiştir. 1946 yılında Türkiye Sosyalist Partisi’nin yönlendiriciliğinde 14 Aralık 1946 günü kurulan ve 16 Aralık 1946 günü kapatılan örgütün adı, Türkiye İşçi Sendikaları Federasyonu idi. Ayrıca, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi de sendikaları bölge birlikleri ve işkolu federasyonlarında örgütlemeyi, onları da Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu adlı merkezi bir örgütte biraraya getirmeyi amaçlıyordu. Kemal Sülker aynı yerde Türk-İş’in 6 Eylül 1952 günü İzmir’de yapılan ilk kongresine sunulan *Çalışma Raporu*’nu da Türk-İş Genel Sekreteri Şaban Yıldız ile birlikte kendisinin hazırladığını belirtmektedir. Bilindiği gibi, Şaban Yıldız, birinci Türkiye İşçi

¹ Sülker, K., *İki Konfederasyon, Türk-İş ve DİSK*, Koza Yay., Ankara, 1976, s. 50. Kemal Sülker, DİSK Genel Sekreteri olarak 1969 yılında sunduğu bir tebliğde de şöyle demektedir: “Adı ve kısaltılmış adı tarafımızdan tesbit edilerek onaylanan Türk-İş...” (Sülker, 1969, s. 70).

Partisi'nin genel başkanlarından. Çetin Uygur'un iddia ettiği gibi, çağrılı kişilerin dizlerinin titreyip titremediğini ise kimse bilemez.

Nokta Dergisi'nin 17 Mayıs 1998 tarihli sayısında yine Cemal Subaşı'nın "Yitik öykülerle STÖ'lerin dünü ve bugünü" başlıklı bir yazısı yayınlandı. Yazıda, Cemal Subaşı, DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak'ın şöyle dediğini ileri sürüyordu: "İsmet İnönü'nün başbakanlığı döneminde Avrupa'dan bir heyet, İnönü'yü ziyarete gelmiş. Kapılar kapanmış ve görüşme başlamış. Birkaç dakika sonra, kapalı kapılar arkasından İnönü'nün sesi duyulmaya başlamış. 'Olmaz, nasıl olur? Bu kabul edilemez...' Sonra kapı açılmış ve İnönü, müşavirini çağırarak: 'Türkiye'de bir sendika kurulacakmış. Ne gerekiyorsa yapılınsın.' Müşavir dönüp giderken İnönü arkasından bağırması ve 'Ha, adı da Türk-İş mi olacakmış ne, ona göre...'"

DİSK Genel Başkanı Rıdvan Budak'ın bu iddiaları da tümüyle dayanaksızdır, gerçekdışıdır, hayal mahsulüdür. DİSK Genel Başkanı'nın Türkiye işçi sınıfı tarihi konusunda bu kadar bilgisiz olması üzüntü vericidir. Ayrıca, bir gazetecinin de her duyduğunu ciddiye alıp, araştırmadan haber yapması da yanlıştır.

DİSK Genel Başkanı ve DİSK'e bağlı bir sendikanın Genel Başkanı Türk-İş hakkında bu gerçekdışı ve komik iddiaları ileri sürerken, DİSK'in kurucuları, 1967 yılında yayınladıkları *Türk-İş Çıkmazı* kitapçığında aynen şöyle diyorlardı: "Türk-İş, uzun süre, sendikalı Türk işçilerinin ekonomik, sosyal ve kültürel menfaatlerini koruma yolunda türlü mücadele vermiştir. Fakat 1962'den bu yana her gün, biraz daha gerilemiş ve para gücü arttıkça, işçi haklarını savunma yeterliğini yitirmiştir."² DİSK'in kurucuları başka tartışmalarda da Türk-İş'in 1960'lı yılların başlarına kadar doğru bir çizgide olduğunu ifade etmişlerdir.

Rıdvan Budak ve Çetin Uygur araştırmacı değildir; ancak buldukları konum itibarıyla böyle hatalar yapmaması gereken insanlardır."

Rıdvan Budak ve Çetin Uygur işçi sınıfı tarihi konusunda bu tür hatalar yapıyorlar da, işçi sınıfının siyasal hareketi olma iddiasındaki siyasal örgütlenmeler ve akademisyenler yapmıyorlar mı?

Onlar da yapıyor. Hatta bazı sendikacıların fahiş hatalarının en önemli nedenlerinden biri akademisyenlerin ve sosyalist/komünist hareketlerin bu alandaki yetersizlikleri ve hatalarıdır.

² DİSK, *Türk-İş Çıkmazı*, Yay. No. 1, İstanbul, 1967, s. 3.

İşçi sınıfı konusunda yapılan analizler temelinde siyasal stratejiler belirlenmekte, mücadeleler örgütlenmektedir. Bu stratejiler bir hayal dünyası üzerine inşa ediliyorsa, ortaya yanlışlıkların trajedisi çıkmaktadır.

Belki de herkes yine kafasındakini yapmaktadır; ancak kafasındaki yapıyorken, bu çizgisini meşrulaştırmak amacıyla işçi sınıfı tarihine ilişkin değerlendirmeler de yapıyormuş gibi görünmeye çalışmaktadır. İşçi sınıfı tarihine ilişkin analizler siyasal stratejinin oluşturulmasına zemin teşkil etmediğinden, bu alanda yapılan hatalar büyük bir zarar vermemekte; yalnızca sözkonusu hareketin veya kişinin bilgisizliğini sergilemektedir.

İşçi sınıfı tarihi konusunda en ciddi çalışmayı yapması gerekenler, siyasal hareketlerini işçi sınıfı temelinde inşa ettiğini belirten sosyalist/komünist örgütlenmelerdir. Ancak en büyük bilgisizlik ve abartma eğilimleri de bu kesimde görülmektedir. Çarpıcı bir örnek durumu açıklayacaktır.

Türkiye'de işçilerin çok büyük bir bölümünü doğrudan ilgilendiren 1475 sayılı İş Kanunu 1971 yılında kabul edildi. Bu kanun 22 Mayıs 2003 günü kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu ile yürürlükten kaldırıldı. Bu kanunun yalnızca 14. maddesi yürürlükte kaldı. Diğer bir deyişle, 2003 yılı Haziran ayında artık 1475 sayılı İş Kanunu değil, 4857 sayılı İş Kanunu yürürlükteydi.

Ezilenlerin Sosyalist Platformu isimli örgütlenme 12 Ağustos 2003 günü Ankara'da dört sayfalık bir bildiri dağıtıyordu. Bildirinin basım tarihi olarak da Haziran 2003 gösteriliyordu. Bildirinin başlığı şöyleydi: "1475 Kölelik Yasası çıkarıldı." Son sayfada ise, "yaşasın sınıf sendikacılığı hareketi" başlığı altında talepler sıralanıyordu. Taleplerin başında "1475 sayılı İş Kanunu iptal edilsin!" vardı.³

İşçi sınıfı hareketine önderlik etme iddiasında olan bir siyasal örgütlenmenin, birkaç hafta önce yürürlükten kaldırılmış olan kanunun iptalini istemesi herhalde Türkiye sosyalist/komünist hareketi tarihine geçecek bir bilgisizlik örneğidir.

İnsana "herhalde şaka yapıyorlar" dedirten bir yanlış da EMEP'in çizgisindeki Evrensel Basım Yayın tarafından yayınlanan ve Ali Gün-

³ ESP, *İşimize, Haklarımıza, Geleceğimize Sahip Çıkalım*, İstanbul, Haziran 2003.

doğmuş tarafından yazıldığı belirtilen *Sendikalar, Kitle Örgütleri ve Kitle Mücadelesi* kitabındadır: “1960, 27 Mayıs ihtilalinden sonra, ‘ilerici’, ‘Kemalist’ ihtilalcilerin hazırladığı anayasa taslağında grev hakkından hiç söz edilmez. Ama, İstanbul işçilerinin ‘Saraçhane Mitingi’ sonrasında da taslağa grev hakkı girer.”⁴

1961 Anayasası 9 Temmuz 1961 günü kabul edildi ve 20 Temmuz 1961 günlü *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Saraçhane mitingi ise 31 Aralık 1961 tarihinde yapıldı. Saraçhane Mitingi yapıldığında 1961 Anayasası 5,5 aydır yürürlükteydi.

İşçi sınıfı tarihi konusunda çok değerli çalışmalar yapmış olan Kemal Sülker’in de bazı önemli hataları vardır. Aşağıda ele alınacağı gibi, Kemal Sülker (Okur), yazılarında Türk-İş’e 1954 yılında hayali bir genel kurul yaptırmıştır. Kemal Sülker’in bu hatası dikkatsizliktir; çünkü kendisi bu dönemi yaşamıştır; yakından bilmektedir. Örneğin, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi* kitabında 1963-1983 döneminde yürürlükte bulunan 274 sayılı Sendikalar Kanunu anlatılırken, “Sendikaların uluslararası örgütlere üyeliğinde Bakanlar Kurulu’nun izni aranmıyordu” deneceğine “aranıyordu” ifadesinin kullanılması da dikkatsizlikten kaynaklanan bir hatadır.⁵

Bazı akademisyenlerin hataları ve yıllar boyunca bu hatalarda ısrar etmeleri de çok ilginçtir.

Gazi Üniversitesi İİBF Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümünde öğretim üyesi olan Erdinç Yazıcı değişik tarihlerde yayımlanmış kitaplarında aynen şöyle demektedir: “Bu dönem işçi hareketlerinin ciddi yazılı belgelere dayanmamasına rağmen Paris Nizamnamesi’nde yer alan (1845’te çıkarılmıştır)... hükümler, bu nizamnamenin çıktığı dönemde de işçi hareketlerinin var olduğunu ortaya koymaktadır.” Aynı cümle, yazarın *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi* kitabının 1996 yılı Nisan ayında Ankara’da Sistem Yayıncılık (s. 94), 1996 yılı Kasım ayında Ankara’da Aktif Yayınları (s. 94), Türk Harb-İş Sendikası (s. 82), 2004 yılında İlke-Emek Yayıncılık (s. 86) ve 2010 yılında A Kitap Yayıncılık (s. 77) tarafından yapılan baskılarında yer almaktadır.

⁴ Gündoğmuş, A., *Sendikalar, Kitle Örgütleri ve Kitle Mücadelesi*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1992, s. 177.

⁵ Koç, Y., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı’dan 2010’a*, Epos Yay., Ankara, 2010, s. 191.

Metinde “*Paris Nizamnamesi*” olarak geçen ifadenin doğrusu “*Polis Nizamnamesi*”dir. Yazar, ya konuyu bilmemektedir, ya da 1996 yılından 2010 yılına kadar yazdıklarını okumamıştır veya kimse bu hatayı kendisine göstermemiştir. Kitabı okuyan ve öğretim üyesine güvenen kişi için, 1845 yılında Osmanlı Devleti’nde bir “Paris Nizamnamesi” çıkarılmıştır.

Erdinç Yazıcı’nın 1996-2010 döneminde farklı baskıları yapılan kitabında aynı hatayı nasıl tekrarladığının bir örneği de Osmanlı Amele Cemiyeti’nin kuruluş tarihine ilişkindir.

Erdinç Yazıcı (2004, s. 87-88) şöyle demektedir: “İşçi derneğinden çok işçilere yardım derneği niteliğinde olan Ameleperver Cemiyeti’nden sonra Osmanlı’da işçilerin bizzat kurduğu ilk dernek, ‘Osmanlı Amele Cemiyeti’dir. Cemiyetin kuruluş tarihi bazı kaynaklarda 1854, bazı kaynaklarda 1895 olarak gösterilmektedir.” Aynı cümle yazarın yukarıda sözü edilen kitaplarında da bulunmaktadır (Sistem Yay., Nisan 1996, s. 96; Aktif Yay., Kasım 1996, s. 96; Türk Harb-İş Yay., s. 83; A Kitap Yayıncılık, s. 78). Yazar, bu bilginin kaynağı olarak, Kemal Sülker’in *Türkiye Sendikacılık Tarihi-1* kitabı (s. 17) ile Mesut Gülmez’in *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*’nde yer alan yazılarını göstermiştir. Gönderme yapılan bu kaynaklara göre, Osmanlı Amele Cemiyeti’nin kuruluş tarihini Kemal Sülker 1895, Mesut Gülmez ise 1894 olarak vermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla Erdinç Yazıcı’nın 1854 olarak yazdığı tarih, 1894 olacaktır. Ancak yazar kitabını yeni baskısı öncesinde okuma zahmetine katlanmadığından, bu hata aynı kitabın 1996-2004 dönemindeki tüm baskılarında sürmüştür.

Bu özensizliğin bir sonucu ise, Sayım Yorgun’un da Osmanlı Amele Cemiyeti’ni 1854 yılında kurdurması olmuştur. Sayım Yorgun, okuyucunun kafasının karışmasını önlemek için, 1854 ve 1895 tarihleri arasında, konuyu hiç incelemeyen bir tercih yapmış, örgütün 1854 yılında kurulduğuna karar vermiştir. Sayım Yorgun 2007 yılında yayımlanan kitabında şunları yazmaktadır (2007, s. 108-109): “İşçilerin dayanışmasını sağlamak üzere 1854 yılında kurulan ‘Osmanlı Amele Cemiyeti’ ve 1871 yılında kurulan ‘Osmanlı Ameleperver Cemiyeti’ gibi örgütler ile 1776 yılında Kütahya Fincan İşçileri’nin haklarını düzenleyen sözleşme işçi hareketinin tarihsel gelişiminde önemli bir yere sahiptir.”

Dr. Ali Arslan ise, *European Journal of Economic and Political Studies*’de 2009 yılında yayımlanan makalesinde (2009, s. 7) Osmanlı İm-

paratorluğu'nda ilk işçi örgütünün, gıda, dokuma ve kağıt endüstrilerinde çalışan işçilerce 1871 yılında kurulan Ameleperver Cemiyeti olduğunu yazmaktadır. Ali Arslan, ilk grevin de daha yüksek ücretler ve daha iyi çalışma koşulları elde edebilmek amacıyla 20. yüzyılın başlarında yapıldığını ileri sürmektedir. Bu makale, yazarın 1999 yılındaki doktora tezinin özeti niteliğindedir.

İşçi sınıfı tarihi çalışmalarının kötü bir örneği ise Sadık Şide'dir.

Sadık Şide (2004, s. 230) şu iddiada bulunmaktadır: “Her zaman tekrarladığım gibi; işçilik yapmamış, iş hayatının içinde bulunmamış kimsenin çalışma hayatını yazması; sendikacılık içinde yoğrulmamış, çilesini çekmemiş, kongre heyecanını yaşamamış kimsenin de sendikacılık tarihini yazmaya kalkışması doğru değildir. İnanıncı olmaz. Kulaktan dolma bilgilerle bu iş olmaz, yapılamaz.”

Sadık Şide, Türk-İş'in 1974-1986 dönemi genel sekreteri olmanın ötesinde, 12 Mart darbesi ve 12 Eylül darbesi sonrasında kurulan cunta hükümetlerinin bakanıdır. Ancak sendikacılık tarihi çalışmaları açısından apayrı bir yeri vardır. Sadık Şide, Türk-İş'in genel sekreteryken, 1980 öncesine ait Türk-İş arşivinin çok büyük bölümünü kağıt hamuru yapılmak üzere SEKA'ya gönderen, Türkiye işçi sınıfı tarihinin belki de en önemli arşivini yok eden kişidir. Açıkçası, bu ülkede sendikacılık tarihi yazmaya hakkı olmayan bir kişi varsa, o da Sadık Şide'dir. Zaten, aşağıdaki bölümlerde birçok örnekten görüleceği gibi, sözkonusu kitabında birçok “kulaktan dolma” bilgi ve bazı belgeler, acemi bir biçimde sıralanmıştır. Sadık Şide'nin *Çalışma Hayatı, Türk-İş ve Sendikalar* kitabı ancak “sendikacılık tarihi nasıl yazılmamalıdır” dersinin el kitabı olabilir. Bu kitapta Sadık Şide'nin yer alması, cunta hükümetlerinin bakanının işçilere ve sendikalara verdiği zararın yanı sıra, işçi sınıfı tarihi çalışmaları açısından da yaptığı tahribatın unutulmaması, bilimsel çalışma konusunda haddini aşan birinin sığ çalışmasının teşhiri içindir.

İşçi sınıfı tarihi konusunda çeviriden kaynaklanan sorunlar da vardır.

Türkiye işçi sınıfı hareketi tarihi konusunda araştırma yapanların en sık kullandıkları kaynaklardan biri, Dimitir Şişmanov'un (veya Şişmanof) *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Kısa Tarih (1908-1965)* kitabıdır. Şişmanof 1955-1963 döneminde Bulgar resmî basın ajansı olan BTA'nın muhabiri olarak Türkiye'de kalmış, “Türkiye'de zararlı faali-

yetleri tespit edildiği” iddiasıyla sınırdışı edilmiştir.⁶ Bu kitap ilk olarak Tuğrul Deliorman'ın çevirisiyle Sofya'da basıldı (Şişmanof, D., *Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi*, Narodna Prosveta, Sofya, 1965). Ragıp Zarakolu, bu kitabı gözden geçirerek (“Hazırlayan: A. R. Zarakolu”) 1978 yılında Belge Yayınları olarak yayımladı. Bu “hazırlama” sürecinde kitapta bazı değişiklikler yapıldı. Cümle yapıları yeniden düzenlendi. Kitabın Sofya baskısında yer alan on üçüncü bölüm (“Türkiye'nin Tam Milli Bağımsızlığa, Gerçek Demokrasiye Kavuşması, İleri Bir Memleket Olması İçin Savaşan Parti Türkiye Komünist Partisidir”, s. 198-203) kitaba konmadı. “Hazırlama” sırasında bazı anlam kaymaları da oldu. Bu süreçte yapılan değişikliklerden biri 12. bölümün son paragrafındadır. Kitabın Sofya baskısında bu cümle şöyledir (1965, s. 197): “Kendilerini ‘sosyalist’ diyen bu uydurma partiler bir süre sonra kapanmakta, fakat türk işçi ve sosyalist hareketinin sol kanadı, tesir sahasını gittikçe genişletmektedir.” Ragıp Zarakolu'nun “hazırladığı” kitabın son cümlesi ise şöyle olmuştur (1978, s. 245): “Kendilerini ‘sosyalist’ sayan bu partiler kapanırken, Türk işçi ve sosyalist hareketinin sol kanadı etki alanını hergeçen gün biraz daha genişletmektedir.” R. Zarakolu, Şişmanof'un “uydurma” sıfatını kaldırmayı uygun görmüştür.

Şişmanof'un kitabının dilimize aktarılması sırasında yapılan bir hata, aşağıda görüleceği gibi, çeşitli kitaplarda tekrarlanmıştır. Tatil-i Eşgal Kanununun hazırlanmasına ilişkin olarak, kitabın Sofya baskısında (1965, s. 22) “Adliye Bakanlığında danışmanlık eden alman kontu Ostrorog'un” ifadesi yer almaktadır. Leon Ostrorog'un ismi doğru yazılmıştır. Ancak bu kişi Alman değil, Polonya kökenlidir ve Fransız uyruğundadır. Kitabın Türkiye baskısında (1978, s. 41), Leon Ostrorog'un adı yanlış yazılmıştır: “Adliye bakanlığında danışmanlık yapan Alman kontu Ostrog'un...). Aşağıda Tatil-i Eşgal Kanununa ilişkin bölümde görüleceği gibi, 1978 sonrasında yayımlanan bazı kaynaklarda bu kişinin adının Ostrog olarak geçmesinin nedenlerinden biri de, Belge Yayınlarının 1978 yılındaki baskısındaki hatadır. Leon Ostrorog'un adı Türkiye'deki çeşitli yayınlarda yanlışlıkla Orstrog, Ostrong, Ostrog ve Ostrogot olarak geçmektedir.

⁶ Sayılğan, A., *Türkiye'de Sol Hareketler (1871-1973)*, Üçüncü Baskı, Otağ Yay., İstanbul, 1976, s. 28-29.

Y. N. Rozaliev'in kitabında (1974, s. 60) 1950'li yıllar anlatılırken "Yüksek Arbitraj Mahkemesi" adı geçmektedir: "Kollektif iş anlaşmazlıklarını çözümlen Yüksek Arbitraj Mahkemesinin bir kararında şunlar denilmektedir." Bu kuruluşun doğru adı, Yüksek Hakem Kurulu'dur.

İnginç bir hata, Yüksel Işık'ın kitabında bulunmaktadır. *Yüksel Işık* (1995/c, s. 35): "1800'de Uzlaştırma Yasası çıkartılmış ve işçi hareketi bastırılmıştır. Uzun uğraşlar sonucu, 1824'te, Uzlaştırma Yasası kaldırılmış ve böylece İngiliz işçi hareketi, sendikacılık hakkını elde etmiştir." İngiliz işçi sınıfı tarihinde 1800 yılında "uzlaştırma yasası" diye bir kavram veya olgu yoktur. Sözü edilen "*Combination Act*"tir. İngilizcede "*combination*", birlik veya ittifak (*union, alliance*) anlamına gelmektedir. Örneğin, 1799 yılında kabul edilen yasanın tam adı, "*İşçilerin Yasadışı Birliklerini Önleme Yasası*"dır ["An Act to Prevent Unlawful Combinations of Workmen"]. "*Uzlaştırma Yasaları*" gibi anlamsız bir ifadenin doğrusu "Birlik Yasaları"dır. Hatanın kaynağı ise Wolfgang Abendroth'un *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi* kitabıdır. Yüksel Işık bu bilgiyi bu kitaptan almıştır. Bu kitabın 1974 baskısında şu cümle vardır: "Politik ve ekonomik egemen gruplar arasındaki çelişmeler 1824'de Uzlaştırma Yasaları'nın kaldırılmasına yol açtı. O zamana dek varolan, ama yasa-dışı çalışan örgütler, şimdi açıkça savaşabileceklerdi."⁷ Bu kitabın yeni baskısı Belge Yayınları tarafından 1992 yılında gerçekleştirildi. "Politik ve ekonomik yönetici gruplar arasındaki çelişkiler 1824'te Uzlaştırma Yasaları'nın kaldırılmalarına yol açtı, o güne kadar varlıklarını sürdüren ama yasadışı olan sendikalar şimdi açık olarak savaşabilirlerdi."⁸ Abendroth'un kitabının çevirisindeki yanlışlık, Yüksel Işık'a yanlış yaptırmıştır.

Şişmanof'un bir tarih yanlışı ise, 1920 yılında İstanbul'da 1 Mayıs'ı kutlatmasıdır:

Şişmanof (1965, s. 65-66) "İşgal idaresinin ve Padişah hükûmetinin sıkı yasaklarına rağmen, İstanbuldaki komünist teşkilâtı 1920 yılında çok iyi hazırlanmış büyük bir 1 Mayıs gösterisi yaptı. Gösteri yürüyüşü

⁷ Abendroth, W. *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, Gözlem Yay., İstanbul, 1974, s. 18. Kitap, Bülent Özen tarafından İngilizceden çevrilmiştir.

⁸ Abendroth, W., *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, Belge Yay., İstanbul, 1992, s. 15. Kitap, Ali Çakıroğlu tarafından İngilizceden çevrilmiştir.

uzun sürdü. İstanbul semtindeki, Haliçten gelen işçi kolları, Karaköyden, Beyoğludan geçtiler. Türk bayraklarını, kızıl savaş bayraklarını, İstanbul caddelerinde dalgalandırdılar. Ellerinde 'Bağımsız Türkiye' şiarları yazılı levhalar vardı. Kurtuluş işçi şarkıları söylediler. Emperyalizme ve onun yerli ajanlarına karşı savaşa çağıran şiarlar yükselttiler. Şehrin öte ucundaki 'Hürriyet Tepesi'nde bir miting yaptılar. Orada, komünistler adına, o zamanki faal komünistlerden Sadrettin Celâl bir konuşma yaptı. Komünistler tarafından teşkilâtlandırılmış olan bu 1 Mayıs gösterisi, İstanbul komünist teşkilâtının cesurca bir hareketydi, geniş halk yığınlarında, emperyalist işgalcilere karşı savaşma azmini ve zafer inancını kuvvetlendirmişti."

Şişmanof (1978, s. 91-92) "İstanbul'daki komünist örgüt, İşgal idaresinin ve Padişah hükûmetinin koyduğu bütün yasaklara rağmen, 1920 yılında büyük bir 1 Mayıs gösterisi düzenler. Ellerinde 'Bağımsız Türkiye' yazılı pankartlar, ayyıldızlı ve kızıl bayraklarla dört bir koldan düzenli bir şekilde yürüyen işçiler, yollarda kurtuluş ve işçi marşları söylemişler, halkı emperyalizme ve onun yerli ajanlarına karşı savaşa çağıran sloganlar atmışlardı. Yürüyüşün sonunda, şehrin öte ucundaki 'Hürriyet Tepesi'nde düzenlenen mitingde, komünistler adına Sadrettin Celal bir konuşma yapmıştır. İstanbul'daki komünist örgütün düzenlediği bu 1 Mayıs gösterisi, geniş halk yığınlarının, emperyalizme karşı savaş azmini ve zafere olan inancını daha da kuvvetlendirir."

Aynı hata, Canan Koç ve Yıldırım Koç tarafından yazılan ve Tüm İktisatçılar Birliği tarafından 1976 yılında yayımlanan *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi* kitabında da yer almaktadır (1976, s. 57). Bu yanlışın kaynağı da Şişmanof'un kitabıdır.

Şişmanof 1920 yılında İstanbul'da yapılan 1 Mayıs gösterilerini gayet ayrıntılı ve coşkulu bir biçimde anlatmıştır.

Ancak 1920 yılında İstanbul'da 1 Mayıs kutlanmadı.

Mete Tunçay şunları yazmaktadır: "1920 Bir Mayısında ülkenin içinde bulunduğu olağanüstü durum nedeniyle ülkenin herhangi bir yerinde kutlama yapılmamıştır."⁹ Şehmus Güzel ise şu bilgiyi vermektedir: "1913'ten beri kutlanamayan işçi bayramı 1920'de yeniden kutla-

⁹ Tunçay, M., *Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925*, Cilt 1, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s. 75.

nablebilir oldu. 1 Mayıs 1920, Trabzon ve civarındaki birçok kentte kutlanmıştır. Bu kentlerde yüzlerce kişi gösteri ve yürüyüşler düzenleyerek Lenin ve Enver Paşa'ya övgüler düzerken, İngiliz ve Yunanlıları protesto etmişlerdir.” İrvem Keskinoglu'nun *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*'ndeki “1 Mayıslar” yazısında da aynı bilgi verilmektedir: “1920 yılında işgal altındaki İstanbul'da 1 Mayıs'ı kutlamama kararı alındı.”¹⁰

Sorunun kaynağını Şişmanof'un bir hatası oluşturmaktadır. İddia edilen gösteri 1920 değil 1921 yılına atılır ve Şişmanof'un bu konudaki kaynağı, Türkiye Komünist Partisi'nin 1961 veya 1962 yılında yayımladığı *TKP Doğuşu Kuruluşu Gelişme Yolları* kitapçığıdır.¹¹ Kitapçıkta (s. 9) kutlama şöyle anlatılmaktadır: “Yabancı süngülerine karşı, 1921'de, komünist teşkilâtı, çok iyi hazırlanmış 1 Mayıs gösterisi yaptırdı. Bu 1 Mayıs çıkışı, işgal kuvvetlerine karşı İstanbulluların, en başta işçi sınıfının başarılı bir gövde gösterisiydi. 1 Mayıs Bayramının kutlanması, emekçiler arasında, halk arasında kurtuluş ülküsünü, inancasını daha fazla kuvvetlendirdi. Gösteri yürüyüşü uzun sürdü. İstanbul semtinden, Haliç'ten gelen işçi kolları, Karaköyden, Beyoğlundan geçtiler. Türk bayraklarını, kırmızı savaş bayraklarını omuzlarında taşıdılar. Ellerinde: ‘Bağımsız Türkiye’ yazılı pankartlar vardı. Kurtuluş şarkıları, işçi türküleri söylediler. Yürüyüş kolları, Hürriyet Tepesinde toplandı. Burada, komünistler adına, Komünist Partisi adına, o zamanki Merkez Komitesi üyelerinden Sadrettin Celal konuştu.”

Şişmanof, bu kaynaktaki bilgileri aktarırken 1921 yılını yanlışlıkla 1920 olarak yazmıştır. TKP tarihine ilişkin abartılı iddialar bilindiğinden, bu anlatımların doğruluğu kuşkuludur. Oya Baydar, “eldeki belgeler, 1 Mayıs 1921'in, o dönemlerde İstanbul işçi hareketi içinde en etkin kuruluş olan Türkiye Sosyalist Fırkası çevresinde, ancak TSF'yi kat kat aşan bir sınıfsal bilinçle kutlandığını göstermektedir” demektedir ve bu konuda şunu söylemektedir: “1 Mayıs 1921'in TSF dışında, o dönem İstanbul'ında varolan diğer işçi kuruluşlarıyla bir eylem birliği biçiminde kutlandığı ve *Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası* (Aydınlık) çevresinden Sadrettin Celal'in konuştuğu konusunda herhangi başka bir

¹⁰ Keskinoglu, İ., *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1996, s. 180.

¹¹ TKP, *TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları*. Elimdeki nüshada basım yeri ve tarihi belirtilmeyen 40 sayfalık bu kitapçığı 22 Ekim 1999 günü Sofya'da bir semt pazarında eski kitap satan bir Bulgaristan Türkünden satın almıştım.

haber ve veriye rastlanmamıştır.”¹² Benzer ifadeler R. P. Korniyenko'nun kitabında da yer almaktadır (1967, s. 25).

Bunlar dışında ilginç bir hatalar grubu, Oya Baydar'a aittir.

Oya Baydar, gerek 1969 yılında yayımlanan kitabıyla, gerek *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*'nin yayın yönetmeni olarak, Türkiye işçi sınıfı tarihine çok önemli katkılarda bulunmuş bir kişidir. Ancak Oya Baydar'ın iki çalışması, bu katkılarını gölgelemektedir.

Birinci çalışma, 1969 yılındaki kitabın 1982 yılındaki biçiminde yaptığı değişikliklerdir. Bunlar aşağıda ele alınmaktadır. İkinci çalışma ise 1998 yılında, Friedrich Ebert Vakfı yayını olarak çıkan kitabıdır. Bu kitaptaki çok büyük hatalar, ilgili bölümlerde değerlendirilmiştir.

Oya Baydar'ın *Türkiye'de İşçi Sınıfı, Doğuşu ve Yapısı* çalışması 1969 yılında yayımlandı. Kitabın ikinci baskısı, yazarın yoğun bir siyasal faaliyet döneminin ardından sürgünde hazırlanabildi ve Frankfurt'ta 1982 yılında yayımlanabildi (*Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi-1*). İkinci baskı, yazarın deyişle, “yeni bir kitap oldu.” Kitabın iki baskısı arasındaki fark, siyasal düşüncelerin bilimsel çalışmayı nasıl olumsuz etkileyebileceğinin önemli bir göstergesidir.

İzmir 15 Mayıs 1919 günü işgal edildi. Oya Baydar, kitabının 1. baskısında işgale karşı tepkiyi şöyle anlatıyordu (1969, s. 245): “Mayıs ayında, İzmir'in işgali üzerine, her yerde, özellikle *İstanbul'da yüzbinlerce kişinin katıldığı mitinglerde işçiler de yer alırlar.*” Aynı konu, kitabın 2. baskısında şöyle anlatılmaktadır (1982, s. 193): “Mayıs 1919'da İzmir'in işgali üzerine *çeşitli yörelerde yapılan ve yüzbinlerce işçinin katıldığı protesto mitinglerinde işçilerin yığınsallığı, o dönemde dahi dikkati çekmektedir.*”

İstanbul'da 1920 yılının önemli eylemlerinden biri, Tramvay işçilerinin greviydi. 1920 yılında Fransızlara ait Tramvay Şirketi işçileri Vatman İttihadı isimli bir örgütlenmeye gittiler ve Türkiye Sosyalist Fırkası önderi Hüseyin Hilmi ile bağlantı kurdular. Hüseyin Hilmi ve Vatman İttihadı'ndan bir temsilci İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri komutanına giderek yardım istediler. Oya Baydar bu durumu, Zeki Cemal'in *Meslek Dergisi*'nin 24. sayısında (1925) çıkan bir makalesinden alıntıyla şöyle anlatmaktadır (1969, s. 249; 1989, s. 197): “Hilmi ar-

¹² Baydar, O., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi (1)*, Infograph, Frankfurt a. Main, 1982, s. 207-209.

kadaş, tramvay amelesinin Murahhasıyla birlikte İngiliz işgal Kumandanına başvurdu ve yardımını istedi. Kumandan işçiyi haklı buldu ve 100 krş. yövmiye verilmesini istedi. Kumpanya bunu dinlemeyince 10 Mayıs 1336 tarihinde amele ilk grevi ilan etti.”

Bu metin, Türkiye Sosyalist Fırkası'nın ve Tramvay işçisinin anti-emperyalist olmadığını, işgale karşı çıkmadığını ve hatta işgalci emperyalistlerden medet umduğunu gayet açık bir biçimde göstermektedir.

Bu yardım, Oya Baydar tarafından şöyle anlatılmıştır (1969, s. 251): “Grev, geçici de olsa başarıyla bitmiş, işçiler isteklerinin büyük bir kısmını elde etmişlerdir. Bunun bir nedeni de İngiliz İşgal Kumandanlığının, Hüseyin Hilmi'ye, Tramvay şirketi bir Fransız şirketi olduğundan, yardım etmesidir.” (1982, s. 198): “İngiliz İşgal Komutanlığı bu sıralarda Hüseyin Hilmi'ye, özel olarak da tramvay grevine maddi yardım ve çeşitli destek sağlamıştır.”

Oya Baydar, kitabının her iki baskısında da, Enver Eserkova'nın bir çalışmasından şu alıntıyı yapmaktadır (1969, s. 250; 1982, s. 198): “Bu grevin karakteri katiben marksist değil, her şeyden önce millî idi. Çünkü talimat, Partinin (Türkiye Sosyalist Fırkası, YK) haberi olmaksızın, millî kurtuluşçu gizli teşekküllerden geliyordu.” Ancak Oya Baydar'ın bundan sonraki yorumları 1969 yılından 1982 yılına kadar şöyle değişmiştir: (Baydar, 1969, s. 250-1): “Grevin belirli bir marxist yönü olmadığı bir gerçektir ama talimatın millî kurtuluş cephesinden geldiği hakkında da tahminlerin dışında bir belge yoktur.” (Baydar, 1982, s. 198): “O dönemde İstanbul'da Fransız ve İngiliz sermayeli işyerlerinde patlak veren grevlerin, Anadolu hareketine destek verme amacı taşıdığı, en azından önce görünmemekle birlikte, bu grevlerde oldukça etkin bulunan komünist çevrelerin, militanların amaçlarının bu olduğu bilinmektedir. Bu türden grevler arasında sayılan tramvay işçileri grevinin, ulusal kurtuluş hareketi ile bağlantılı örgütlerden geldiğini kanıtlayabilecek herhangi bir belge yoksa da Fransız Şirketi'ni hedef alması ona antiemperyalist bir öz kazandırmaktadır.”

Bu grev, İngiliz emperyalistlerinden aldığı destekle Fransız şirketine karşı ücret mücadelesi yaptığı için “antiemperyalist” kabul edilmiştir.

Oya Baydar'ın kitabının 1969 baskısına göre, Tramvay Şirketi işçilerinin 10 Kasım 1920 tarihinde şirket yönetimine verdikleri istekler listesinde “şirketin yabancı bir şirketle hiçbir iş yapmaması” talebi de

yer almış. Oya Baydar bu konuda şunları söylüyor (Baydar, 1969, s. 252): “Görüldüğü gibi bu defa işçi istekleri bilinçli ve düzenli olduğu kadar, antiemperyalist yönü de açıkça görülmektedir.” Kitabın 1982 baskısında, talebin “Şirket'in yabancı bir şirketle ortaklık kurmaması” olduğu belirtiliyor ve bu talep şöyle yorumlanıyor (1982, s. 200): “Görüldüğü gibi bu istemler örgütlü bir hareketin ileri düzeydeki istemleridir. Aralarında, yabancı şirketle ortaklık kurulmaması gibi nesnel olarak antiemperyalist bir öze sahip olanlar da vardır.”

Şirket Fransızlara aittir. Fransızlar da İstanbul'u işgal etmiştir. Fransızlara ait bir şirketin başka bir yabancı şirketle ortaklık kurmasını istemek antiemperyalistlik değildir.

1921 yılındaki 1 Mayıs kutlamaları da kitabın iki baskısında farklı anlatılmıştır. (Baydar, 1969, s. 253): “2 Mayıs'da, gazeteler ve sol eğilimli dergiler, 1 Mayıs bayramının törenlerle kutlandığını haber vermektedir.” (1969, s. 272) “1921, 1 Mayıs bayramı..., bu bayramda, İstanbul'un hemen hemen bütün işçileri ve özellikle de T.S.F.'e bağlı işçiler, işlerini bırakmış ve bayramlarını kutlamışlardır.” Bu cümleden sonra, T.S.F.'nin 1 Mayıs bildirisinin bazı bölümleri verilmektedir.

İkinci baskıda anlatılanlar farklıdır (1982, s. 206): “Eldeki veriler ilk yığınsal 1 Mayıs gösterilerinin 1921 yılında yapıldığını ortaya koymaktadır, 1 Mayıs 1921, İstanbul'da işgal koşullarında, işgalci emperyalistlere işçi sınıfının başkaldırısını simgeleyen bir biçimde kutlanmıştır. İşgal kuvvetleri, 1 Mayıs gösterilerini engellemek amacıyla yasaklamalara başvurmuşlar, gözdağı vermişler, ama gösterileri engellemeyi başaramamışlardır... 1921 yılı 1 Mayıs kutlaması, Türkiye işçi sınıfının sınıfsal savaşla ulusal kurtuluş savaşımını, sınıfsal bilinçle ulusal bilinci tek bir potada yoğurup kaynaştırmasının en eski ve en iyi örneklerinden biri sayılabilir. Eldeki belgeler, 1 Mayıs 1921'in, o dönemlerde İstanbul işçi hareketi içinde en etkin kuruluş olan Türkiye Sosyalist Fırkası çevresinde, ancak TSF'yi kat kat aşan bir sınıfsal bilinçle kutlandığını göstermektedir.”

Türkiye işçi sınıfı tarihi konusunda yapılan çalışmalarda veya başka konulardaki kitaplarda yer alan işçi sınıfı tarihi bilgilerinde ciddi hatalar vardır. Bu hataların önemli bölümü, yazarların konuya bilimsel ciddiyet içinde yaklaşmalarının ürünüdür. Bir bölüm hata ise dikkatsizliğe bağlıdır. Bu hataların bir bölümünün bile düzeltilmesi, bu konularda yazılanların düzeyini yükseltecektir.

KAYNAKÇA

- ABD Çalışma Bakanlığı, *200 Years of American Worklife*, Washington, D. C.
- Abendroth, W., *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, Belge Yay., İstanbul, 1992.
- Abendroth, W., *Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi*, Gözlem Yay., İstanbul, 1974.
- Ağaoğlu, A. -Hüdaioğlu, S., *Türkiye'de İş Hukuku, İş Hukuku Tarihi, Birinci Cilt*, Merkez Basımevi, 1939 (Kitabın baskı tarihi kapakta 1939, ilk sayfada 1938 olarak gösterilmiştir).
- Ağralı, S., *Günümüze Kadar Belgelerle Türk Sendikacılığı*, İstanbul, 1967.
- Akalın, İ., *DİSK Kısa Tarih (1960-1980)*, Öteki Yay., Ankara, 1995.
- Akalın, İ., *Güdümlü İşçi Hareketi, Sendikaların Mahzun Öyküsü*, Gelecek Yay., İstanbul, 2000.
- Akalın, İ., *İşçi Sendika Tarih*, Öteki Yay., Ankara, 1995.
- Akbulut, E., *1929 TKP Davası*, Tüstav Yay., İstanbul, 2005.
- Akbulut, E. - Tunçay, M., *Beynelmilel İşçiler İttihadı (Mütareke İstanbulu'nda Rum Ağırlıklı Bir İşçi Örgütü ve TKP ile İlişkileri)*, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2009.
- Akkaya, Y., *Cumhuriyet'in Hamalları: İşçiler*, Yordam Yay., İstanbul, 2010.
- Akkaya, Y. /a, "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-I (Kısa Özet)," *Praksis Dergisi*, Sayı 5, 2002.
- Akkaya, Y. /b, "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık-II," *Praksis Dergisi*, Sayı 6, 2002.
- Aksoy, Ö. A., *2000 Sözü Eleştirisi, Dil Yanlışları*, İnkılâp Yay., İstanbul, 2008.
- Akyol, H., *Bölüne Bölüne Büyüme Türkiye'de Sol Örgütler*, Genişletilmiş 2. Baskı, Phoenix Yay., Ankara, 2010.
- Arslan, A., "A Sociological Analysis of Labour Unions and Labour Union Elites in Developing Countries: Turkish Labour Union Elites," *European Journal of Economic and Political Studies*, (1), 2009.
- Aspinall, A., *The Early English Trade Unions, Documents from the Home Office Papers in the Public Record Office*, The Batchworth Press, London, 1949.
- Aydın, Z., "Kanunsuz" Bir Grevin Öyküsü, *Kavel 1963*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2010.
- Aydoğanoglu, E., *İşçi Sınıfı Tarihi, Kısa Bir Özet*, Tarem Yay., İstanbul, 2010.
- Aydoğanoglu, E., *Sınıf Mücadelesinde Sendikalar*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2007.
- Barkan, Ö. L., *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı (1550-1557)*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1972.
- Baydar (Sencer), O., *Türkiye'de İşçi Sınıfı, Doğuşu ve Yapısı*, Habora Yay., İstanbul, 1969.
- Baydar, O., "1 Mayıs 1975'te Türkiye İşçi Sınıfı," *İlke Dergisi*, Sayı 17, Mayıs 1975.
- Baydar, O., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi (1)*, Infograph, Frankfurt a. Main, 1982.
- Baydar, O., *Türkiye'de Sendikacılık Hareketi*, Friedrich Ebert Stiftung Yay., İstanbul, 1998.
- Baydur, R., *Türk Sendikacılığı, İşçi ve İşveren*, Sinemis Yay., Ankara, 2008.
- Boratav, K. -Ökçün, G. -Pamuk, Ş., "Ottoman Wages and the World Economy, 1839-1913," *Review*, Fernand Braudel Center, VIII, Winter 1985, No. 3.
- Can, S., *Emin Dayı, Zonguldak'ta İlk Grev ve Toplu Sözleşme*, Kdz. Ereğli, 1995.
- Çeçen, A., *Türkiye'de Sendikacılık*, Özgür İnsan Yay., Ankara, 1973.
- Çelebi, S., "Sendikal Krizden Çıkış: Bütün Emek Örgütleri Bir Üst Federasyon Yapılaşmasında Bulunmalıdır," Sazak, F. (Der.), *Sendikal Kriz Yaklaşımları*, Epos Yay., Ankara, 2007.
- Çelik, B., *Türkiye'de İşçi Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi (1800-1870)*, Doktora Tezi, İzmir, 1999.
- Çelik, N., *İş Hukuku II, Kollektif İş Hukuku 1 Sendikalar*, 2. Bası, İstanbul, 1979.
- Çelik, A. -Aydın, Z., *Paşabahçe 1966, Gelenek Yaratan Grev*, Gözden Geçirilmiş 2. Basım, Kristal-İş Sendikası Yay., İstanbul, 2008.
- Çıladır, S., *Zonguldak Havzasındaki Karşı Eylemler*, Kdz. Ereğli, 1996.
- Danis, J. J. -Top, Y., *The Trade Union Movement in Turkey*, 2nd Expanded Edition, Brussels, 1989.
- Danis, J. J. -Top, Y., *Türkiye'de Sendikal Hareket*, 2. Baskı, Brüksel, 1989.
- Demir, İ., *Grev ve Direnişler Üzerine Anılar-Deneyler, İşçi Sınıfı Mücadelesinden Bir Kesit, 1962-1975*, İstanbul, 1980.

- Dereli, T., *The Development of Turkish Trade Unionism, A Study of Legislative and Socio-Political Dimensions*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yay. No. 228, İstanbul, 1968.
- Devrez, O., *Sendikal Çalışma Üzerine*, Yaşam Yay., İstanbul, 1992.
- DİSK Yayınevi, *DİSK Eğitim Notları, Demokratik Sınıf ve Kitle Sendikacılığı*, İstanbul, 1977.
- DİSK, *1 Mayıs Dünya İşçilerinin Birlik Mücadele Dayanışma Günü*, İstanbul, 1976.
- DİSK, *1 Mayıs, Birlik, Dayanışma, Mücadele*, İstanbul, 1978.
- DİSK, *DİSK Nedir*, Yay. No. 33, İstanbul, 1979.
- Dönem Yayıncılık, *Merhaba 1 Mayıs 1987, Tarihçe, Konuşmalar, Başında 1 Mayıs*, Ankara, 1987.
- Dulles, F. R., *Labor in America, A History*, Illinois, 1966, s. 126-147.
- Düzgünoğlu, A., “İngiliz Belgelerinde Türk Sendikacılığının Oluşum Yılları,” *Mürekkep Dergisi*, Güz 1995.
- Ekim, A., *Sendikalar ve Sınıf Sendikacılığı*, Sun Yay., İstanbul, 1998.
- Eleştiri Yayınevi, *Sosyalist Mücadele Defterleri-2, Sosyalist Hareketin İdeolojik Bunalımı, İşçi Hareketi-Sendikalar-Siyaset İlişkisi ve Sendika Bürokrasisi*, İstanbul, 1980.
- Emeğin Birliği, *İşçi Sınıfının Mücadele Birliği ve Sendikal Hareket*, İstanbul, 1978, s. 22.
- Emre, G., “1 Mayıslar ve Türkiye’de 1 Mayıslar Geleneği Tarihi Üzerine Bir Çalışma,” *Ülke Dergisi*, Sayı 11/12, 1980.
- Er, Ş., “Osmanlılar Döneminde Çalışma Düzeni,” *TİSK İşveren Dergisi*, Ocak 1994.
- Erişçi, L., *Türkiye’de İşçi Sınıfının Tarihi (Özet Olarak)*, İstanbul, 1951.
- Erkovan, M. K., *Sendikacılık Tarihi ve Milliyetçi Toplumcu Sendikacılık*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1974.
- Eroğul, C., *Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)*, Ankara Üniversitesi SBF Yay. No. 294, Ankara, 1970.
- Ersoy, Y., *Çalışma Hürriyetine Karşı Suçlar (TCK. m. 201 ve 275 Sayılı Kanununun İlgili Hükmeleri)*, Ankara Üniversitesi SBF Yay. No. 345, Ankara, 1973.
- Ertürk, H., *2 Devrin Perde Arkası*, Hilmi Kitapevi, İstanbul, 1957.
- Esener, T., *İş Hukuku*, Yeniden Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Yay. No. 432, Ankara, 1978.
- Evren, S., *Kamu Emekçileri Sendikası Mücadele Süreci*, Söyleşi Dizisi II, Makina Mühendisleri Odası, Yay. No. SD/2002/310, Ankara, 2002.
- Evren, S. -Erdem, S. -Yıldırım, C., *Eğitim Emekçileri Tarihi, Ercümen-i*

- Muallimin’den Eğitim-Sen’e*, Bireşim Yay., İstanbul, 1995.
- Fişek, K., *Türkiye’de Devlet-İşçi İlişkileri Açısından Devlete Karşı Grevlerin Kritik Tahlili*, Ankara, 1969.
- Flanders, A., “Great Britain,” Galenson, W. (ed.), *Comparative Labor Movements*, Russell and Russell, 1968.
- Foner, P. S., *Mayıs Günleri, 1 Mayıs’ın Kökeni ve Dünyadaki Tarihsel Gelişimi, Ekmek ve Adalet Yoksa Barış da Yok!*, Bibliotek Yay., İstanbul, 1996.
- Genel-İş Sendikası, *Cumhuriyet Dönemi Sendikacılık Hareketi*, Ankara, 2000.
- Glasneck, J., *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye*, Onur Yay., Ankara, 1976.
- Goethem, G. v., *The Amsterdam International: The World of the International Federation of Trade Unions (IFTU) 1913-1945*, Aldershot, 2006.
- Goloğlu, M., *Sivas Kongresi*, Ankara, 1969.
- Gompers, S., *Labour and Common Welfare*, New York, 1919.
- Gülmez, M., “Tanzimat’tan Sonra İşçi Örgütlenmesi ve Çalışma Koşulları (1839-1919)”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 3, İletişim Yay., İstanbul, 1985.
- Gülmez, M., *Türkiye Belgesel Çalışma İlişkileri Tarihi (1936 Öncesi)*, TODAİE Yay., Ankara, 1983.
- Gülmez, M., *Türkiye’de Çalışma İlişkileri (1936 Öncesi)*, TODAİE Yay., Ankara, 1983.
- Gündoğmuş, A., *Sendikalar, Kitle Örgütleri ve Kitle Mücadelesi*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 1992.
- Güzel, M. Ş., *İşçi Tarihine Bakmak*, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2007.
- Güzel, M. Ş., *Türkiye’de İşçi Hareketi (Yazılar-Belgeler)*, Sosyalist Yay., İstanbul, 1993.
- Güzel, M. Ş., *Türkiye’de İşçi Hareketi 1908-1984*, Kaynak Yay., İstanbul, 1996.
- Güzel, M. Ş., *Türkiye’de İşçi Örgütlenmesi (1940-1950)*, Ankara Üniversitesi SBF Doçentlik Tezi, Ankara, 1982.
- Güzel, Ş., “1871 Ameleperver Cemiyeti,” *Bilim ve Sanat Dergisi*, Ağustos 1981.
- Hale, W., “Labour Unions in Turkey: Progress and Problems,” Hale, W. (der.), *Aspects of Modern Turkey*, The Centre for Middle Eastern and Islamic Studies of the University of Durham, University of Durham, Essex, 1976.
- Haupt, G. -Dumont, P., *Osmanlı İmparatorluğunda Sosyalist Hareketler*, Gözlem Yay., İstanbul, 1977.

- Hobsbawm, E. J., *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964.
- Horowitz, D. L., *The Italian Labor Movement*, Harvard University Press, Massachusetts, 1963.
- Issawi, *The Economic History of Turkey 1800-1914*, The University of Chicago Press, Chicago, 1980.
- İşık, Y. /a, *Osmanlı'dan Günümüze İşçi Hareketinin Evrimi (1876-1994)*, Öteki Yay., Ankara, 1995.
- İşık, Y. /b, *Türk Solu ve Sendikal Hareket*, Öteki Yay., Ankara, 1995.
- İşık, Y. /c, *Sendikal Bürokrasi ve Çözüm Önerileri*, Öteki Yay., Ankara, 1995.
- IUF, *May Day, The Origins*, 1985,
- İletişim Yayınları, *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, Cilt 6, İletişim Yay., İstanbul, 1988, s. 1881.
- İlke Dergisi*, “1 Mayıs: İşçi Sınıfının Uluslararası Birliği ve Dayanışması,” Sayı 17, Mayıs 1975.
- İnalçık, H., “Osmanlı İmparatorluğu'nda Köle Emeği,” *Doğu Batı Makaleler II*, Doğu Batı Yay., 2. Baskı, Ankara, 2009.
- İşçilerin Sesi Gazetesi, *Sınıf ve Kitle Sendikası*, İstanbul, 1989.
- İşlek, U., *Sınıf Sendikası, Sınıf Tavrı Dergisi Sendikal Eğitim Notları*, Gelenek Yay., İstanbul, 2000.
- Kaldıraç Yayınevi, *İşçi Hareketi Üzerine Yazılar*, İstanbul, 2002.
- Kanar, H., *Türkiye'de Sınıfların Dünü Bugünü Yarını*, Doruk Yay., Ankara, Tarihsiz.
- Kanbolat, Y., *Olduğu Gibi, Eski Türkiye İşçi Partisi Üzerine Anılar*, Bayır Yay., Hatây, 1979.
- Kandemir, F., *Atatürk'ün Kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve Sonrası*, Yakın Tarihimiz Yayınları, İstanbul, 1965.
- Kaplan, E., “Başlangıcından Bugüne Dünyada ve Ülkemizde 1 Mayıs,” *Petrol-İş, Meclis'lerde 1 Mayıs Tartışmaları*, İstanbul, 2009, . 17-30.
- Karahasan, Ö., *Türkiye Sendikacılık Hareketi İçinde Zonguldak Maden İşçileri ve Sendikası*, Z. M. -İŞ Yay., Ankara, 1978.
- Karakışla, Y. S., “Osmanlı Sanayi İşçisi Sınıfının Doğuşu, 1839-1923,” Quataert, D. -Zürcher, E. J. (der.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesi'ne İşçiler, 1839-1950*, İletişim Yay., İstanbul, 2007.
- Karal, E. Z., *Osmanlı Tarihi*, VI. Cilt, TTK Yay., Ankara, 1976.
- Keskinoğlu, İ., “1 Mayıs'lar”, *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1996.
- Kocaoğlu, M., *Sosyal Politika*, TÜHİS Yay., Ankara, 1997.
- Koç, Y., *Türk-İş Neden Böyle? Nasıl Değişecek?* Alan Yay., İstanbul,

- 1986.
- Koç, Y., *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi*, Epos Yay., Ankara, 2010.
- Koç, Y., *Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi*, Kaynak Yay., İstanbul, 2003.
- Koç, Y., *Türkiye'de İşçiler ve Sendikalar (Tarihten Sayfalar)*, Yol-İş Yay., Ankara, 2000.
- Koç, C. -Koç, Y., *DİSK Tarihi, Efsane mi, Gerçek mi? 1967-1980*, Epos Yay., Ankara, 2008.
- Koç, Y., *Sendikalar, Siyaset, Siyasal Parti*, Yol-İş Yay., Ankara, 1997, s. 70-92.
- Koray, M., *Değişen Koşullarda Sendikacılık (Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye)*, Tüses Yay., İstanbul, 1994.
- Koray, M., *Endüstri İlişkileri*, Basisen Yay., İstanbul, 1992.
- Koray, M. -Topçuoğlu, A., *Sosyal Politika*, İzmir, 1987.
- Korniyenko, R. P., *The Labor Movement in Turkey (1918-1963)*, U. S. Dept. of Commerce, Washington, D. C., 1967.
- Kurmuş, O., *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Savaş Yay., 3. Basım, Ankara, 1982.
- Kutal, G., *Teşkilatlanma Sorunları ve Başlıca Faaliyetleri Açısından Türkiye'de İşçi Sendikacılığı (1960-1968)*, İ. Ü. İktisat Fakültesi Yay. No. 393, İstanbul, 1977.
- Lis. C. -Soly. H., ““An Irresistible Phalanx’: Journeymen Associations in Western Europe, 1300-1800,” Lis, C. -Lucassen, J. -Soly, H. (ed.), *Before the Unions, Wage Earners and Collective Action in Europe, 1300-1850, International Review of Social History*, Vol. 39 (1994), Supplement 2, Amsterdam, 1994.
- Makal, A., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850-1920, Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi*, İmge Yay., Ankara, 1997.
- Makal, A., *Türkiye'de Çok Partili Dönemde Çalışma İlişkileri: 1946-1963*, İmge Yay., Ankara, 2002.
- Marx, K., *Capital*, Vol. 1, Everyman's Library, London, 1968.
- Nebioğlu, O., *Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar*, T. İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1986.
- Onur, H., “1908 İşçi Hareketleri ve Jön Türkler,” *Yurt ve Dünya, Bağimsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları Dergisi*, Sayı 2, Mart 1977.
- Ökçün, A. G., *Ta'til-i Eşgal Kanunu, 1909, Belgeler-Yorumlar*, A. Ü. S. B. F. Yay. No. 503, Ankara, 1982.
- Öngider, S., *Kriz ve Sendikal Hareket*, Devinim Yay., İstanbul, 1994.
- Önsal, N., *Sendikal Notlar*, Türk-İş Yay., Ankara, 2008.
- Önsoy, R., *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politika-*

- stı, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1988.
- Öz, Y., *Tarihi ve Hukuki Gelişimi Açısından Türkiye’de İşçi Sendikalarının Üst Örgütlenmesi*, Öz İplik-İş Yay., Ankara, 1994.
- Öz. B., *Kalkınma Sürecinde Sektörel/Sendikal Dinamikler Örnek Olay: Türkiye Maden-İş Sendikası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İst., 2005, s. 24.
- Özek, Ç., *Emekçi Sınıfı ve Grev*, İzlem Yay., İstanbul, 1969.
- Öztuna, Y., *Türkiye Tarihi*, Cilt 11, Hayat Kitaplığı, İstanbul, 1967.
- Öztürk, K., *Amerikan Sendikacılığı ve Türkiye, İlk İlişkiler, AFL-CIO’nun Avrupa Temsilcisi Irving Brown ile Söyleşi*, Tüstav Yay., İstanbul, 2004.
- Panaccione, A., *The Memory of May Day, An Iconographic History of the Origins and Implanting of a Workers’ Holiday*, Marsilio Editore, Venezia, 1989.
- Parsons, A. R., *Anarchism: Its Philosophy and Scientific Basis*, Greenwood Press, Connecticut, 1970.
- Pelling, A. *A History of British Trade Unionism*, fourth edition, Penguin Books, Suffolk 1988.
- Ponomarev, B. N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, Vol 2, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Progress Publishers, Moskova, 1981.
- Ponomarev, B. N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, Vol. 3, Revolutionary Battles of the Early 20th Century*, Progress Publishers, Moskova, 1983.
- Ponomarev, B. N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, Vol. 4, the Socialist Revolution in Russia and the International Working Class (1917-1923)*, Progress Publishers, Moskova, 1984.
- Poole, S. L., *Lord Stratford Canning’in Türkiye Anıları*, Yurt Yay. No. 17, Ankara, 1983.
- Quataert, D., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Madenciler ve Devlet, Zonguldak Kömür Havzası 1822-1920*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2009.
- Refik, A., *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı (1553-1591)*, 2 Basım, Devlet Basımevi, İstanbul, 1935.
- Rosen, S. M., “Turkey,” Galenson, W. (der.), *Labor in Developing Countries*, University of California Press, 1963.
- Rozaliyev, Y., *27 Mayıs Sonrası Kapitalist Gelişme ve Sınıf Mücadele-*

- leri*, Ant Yay., İstanbul, 1970.
- Sak, İ., *Şer’iye Sicillerine Göre Sosyal ve Ekonomik Hayatta Köleler (17. ve 18. Yüzyıllar)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 1992.
- Sayar, N. S., *Türkiye İmparatorluk Dönemi Mali Olayları*, İstanbul, 1978.
- Sayatian, A., “100 Yıl Önce, 100 Yıl Sonra,” <http://www.norzartonk.org/?p=175>, 2008.
- Sayılğan, A., *Solun 94 Yılı, 1871-1965*, İstanbul, Ankara, 1968.
- Sayılğan, A., *Türkiye’de Sol Hareketler*, Otağ Yay., İstanbul, 1976.
- Saymen, F. H., *Türk İş Hukuku*, Hak Kitapevi, İstanbul, 1954.
- Schevenels, W., *A Historical Precip, Forty-Five Years International Federation of Trade Unions*, Brüksel, 1956.
- Serçe, E., “Amelperver Cemiyeti,” *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, Cilt 1, İstanbul, 1996.
- Serçe, E., “Mitos’tan Gerçeğe: Amelperver Cemiyeti,” *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı 14, Şubat 1995.
- Seren, A., “Türkiye İşçi Sınıfı ve Tarihte 1 Mayıslar (1906-1926),” *Yurt ve Dünya Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları Dergisi*, Sayı 3, Mayıs 1977.
- Silier, O., “Turkey,” Panaccione, A. (der.), *The Memory of May Day, An Iconographic History of the Origins and Implanting of a Workers’ Holiday*, Venedik, 1989.
- Sosyalist İktidar Partisi (SİP), *Çiftlik Değil Sınıf Sendikası*, İstanbul, Tarihsiz.
- Sosyalist İktidar Partisi (SİP), *Eğitim Emekçileri ve Sınıf Tavrı, Sınıf Broşürleri No. 7*, İstanbul, 1995.
- Soydan, F., *Anadolu İşçi Sınıfı Tarihi*, Kaldıraç Yay., İstanbul, 1999.
- Sönmezsoy, R., *Türkiye’de ve Dünyada İşçi Hareketleri*, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1981.
- SSCB Bilimler Akademisi, *Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi-I*, Bilim Yay., İstanbul, 1978.
- SSCB Bilimler Akademisi, *Ekim Devrimi Sonrası Türkiye Tarihi-II*, Bilim Yay., İstanbul, 1978.
- Sülker, K., “24 Temmuz’da İşçi Bayramı mı, Yoksa Matem mi Yapmalı,” *Barış Dünyası Dergisi*, No. 30, Kasım 1964.
- Sülker, K., “Türkiye’de İşçi Konfederasyonlarının Kuruluş ve Görevleri,” *Sosyal Siyaset Konferansları*, 20. Kitap, 1969, s. 65-94.
- Sülker, K., *İki Konfederasyon, Türk-İş ve DİSK*, Koza Yay., Ankara, 1976.
- Sülker, K., *Türkiye Sendikacılık Tarihi-I*, Bilim Kitapevi Yay., İstanbul,

- 1987.
- Sülker, K., *Türkiye’de Grev Hakkı ve Grevler*, Gözlem Yay., İstanbul, 1976.
- Sülker, K., *Türkiye’de İşçi Hareketleri*, Genişletilmiş 2. Baskı, Gerçek Yay., İstanbul, 1973.
- Sülker, K., *Türkiye’de İşçi Hareketleri*, Genişletilmiş 3. Baskı, İstanbul, 1973.
- Sülker, K., *Türkiye’de İşçi Hareketleri*, Gerçek Yay., İstanbul, 1968.
- Sülker, K., *Türkiyede Sendikacılık*, Sendika Kültürü Serisi No. 1, İstanbul, 1955.
- Sülker, K. -Lefranc, G., *Dünyada ve Bizde Sendikacılık*, Varlık Yay., İstanbul, 1966.
- Şahin, S., *İşçi Sınıfının Politik Mücadele Tarihine İlişkin Notlar*, 10 Eylül Yolu Yay., İstanbul, 1991.
- Şahin, Y., *Türkiye Devriminde İşçi Sınıfının Rolü*, Nam Yay., İstanbul, 1998.
- Şanda, H. A., *Türkiye’de 54 Yıl Önceki İşçi Hareketleri*, Evren Yayınları, İstanbul, 1962.
- Şanda, H. A., *Yarı Müstemleke Oluş Tarihi, 1908 İşçi Hareketleri*, Gözlem Yay., İstanbul, 1976.
- Şapolyo, E. B., *Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi*, 3. Baskı, Rafet Zaimler Yay., İstanbul, 1958.
- Şide, S., *Çalışma Hayatı, Türk-İş ve Sendikalar*, Şeker-İş Yay., Ankara, 2004.
- Şişmanof, D., *Türkiye’de İşçi ve Sosyalist Hareketi*, Narodna Prosveta, Sofya, 1965.
- Şişmanov, D. (Hazırlayan A. R. Zarakolu), *Türkiye İşçi ve Sosyalist Hareketi, Kısa Tarih (1908-1965)*, Belge Yay., İstanbul, 1978.
- Şnurov, A., *Kemalist Devrim ve Türkiye Proletaryası*, Ant Yay., İstanbul, 1970. (asıl baskı 1929)
- Talas, C., *İçtimâî İktisat Dersleri*, Ankara Üniversitesi SBF Yay. No. 46-28, Ankara, 1955.
- Talas, C., *İçtimai İktisat*, Ankara Üniversitesi SBF Yay. No. 118-100, Ankara, 1961.
- Talas, C., *Sosyal Ekonomi*, 2. Kitap, S Yay., Ankara, 1976.
- Thompson, E. P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., Londra, 1965.
- Timur, T., *Osmanlı Çalışmaları*, V Yay., Ankara, 1989.
- TKP, *TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları*.
- Tokol, A., *Türkiye’de Sendikal Hareket*, Ezgi Kitapevi Yay., Bursa, 1994.

- Topçuoğlu, İ., *Türkiye’de İlk Sendika Sarıkışla’da 1932*, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1975.
- Toydemir, S., “Türkiyede İş İhtilâflarının Tarihçesi ve Bugünkü Durumu,” İstanbul Üniversitesi İktisat ve İktisadiyat Enstitüsü, *İçtimâî Siyaset Konferansları*, Dördüncü Kitap, İstanbul, 1951.
- Tuna, O. -Kutal, M., *Grev Hakkı, Başlıca Meseleleri ve Memleketimiz Bakımından Tanzimi*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yay. No. 131, İstanbul, 1962.
- Tunaya, T. Z., *Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt I, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1984.
- Tunaya, T. Z., *Türkiye’de Siyasal Partiler, Cilt II, Mütareke Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul, 1986.
- Tunçay, M., *1923 Amele Birliği*, Sosyal Tarih Yay., İstanbul, 2009.
- Tunçay, M., *Türkiye’de Sol Akımlar, 1908-1925*, Cilt 1, İletişim Yay., İstanbul, 2009.
- Tunçomağ, K., *İş Hukuku, Cilt-II, Toplu İş Sözleşmesi, Uzlaştırma ve Tahkim, Grev ve Lokavt, İş Muhakemesi*, Kırklareli, 1980.
- Tüm İktisatçılar Birliği, *Türkiye İşçi Sınıfı ve Mücadeleleri Tarihi*, TİB Yay., Ankara, 1976.
- Türk-İş, *Çalışma Hayatımıza 40 Yılda Vurulan Damga, Türk-İş*, Ankara, 1992.
- Türk-İş, *Teşkilat Rehberi-2008*, Ankara, 2008.
- Umut Yayıncılık, “Sunu,” Fricke, D., *1 Mayıs’ın Kısa Tarihçesi, Alman ve Uluslararası İşçi Hareketlerinin 1 Mayıs Kutlamaları*, Umut Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Uygur, Ç. (der.), *Dinazorların Krizi, Değişim ve Sendikalar*, 3. Baskı, Alan Yay., İstanbul, 1993.
- Ülgen, V., *Umudun Adımları, Sağlık İş Kolunda Sendikal Hareket*, El Yay., İstanbul, 2006.
- Ülgen, V., *Umudun Adımları, Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçilerinin Örgütlü Tarihi*, Genişletilmiş 2. Basım, El Yay., İstanbul, 2009.
- Üstün, M., “Türkiye İşçi Sınıfına Bakarken,” *Praksis Dergisi*, Sayı 8, 2002.
- Üstün, S. -Yaman, Y., *Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt I, Başlangıcından 1946’ya Kadar*, Vardiya Yay., İstanbul, 1975.
- Üstün, S. -Yaman, Y., *Resimli Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Cilt II, 1946’dan 1961’e Kadar*, Vardiya Yay., İstanbul, 1975.
- Varyos Yay. (İşçinin Yolu Dergisi), *Sınıf Sendikacılığı ile Burjuva Sendikacılık Arasındaki Temel Farklar ve İşçi Sınıfının Bazı Önemli Ekonomik-Demokratik Sorunları*, İstanbul, 1993.
- Vatter, S., “Militant Textile Weavers in Damascus: Waged Artisans and

- the Ottoman Labor Movement, 1850-1914,” Quataert, D. -Zürcher, E. J., *Workers and the Working Class in the Ottoman Empire and the Turkish Republic 1839-1950*, Tauris Academic Studies, London, 1995.
- WCL, *From IFCTU to WCL, Report on the Proceedings of the 16th Congress of the IFCTU (Luxembourg, October 1968), The Proceedings of the 17th Extraordinary Congress of the IFCTU (Geneva, May 1969), Annexed Documents*, 1969.
- Webb, S. – Webb, B., *The History of Trade Unionism*, New York, 1965.
- Windmuller, J. P. “International Trade Union Movements,” *International Encyclopaedia for Labour Law and Industrial Relations*, 1992.
- Yaraşır, V., *İşçi Sınıfı Üzerine İşgal Direniş Grev*, Mephisto Yay., İstanbul, 2006.
- Yaraşır, V., *Sokakta Politika*, Gendaş Yay., İstanbul, 2002.
- Yaraşır, V., *Uluslararası İşçi Hareketleri*, Tüzm zamanlar Yay., İstanbul, 2004.
- Yazgan, T., *Türkiye’de Sendikal Hareketler (Kısa Tarihçe)*, Türk Dünyası Araştırmaları Yay., İstanbul, 1982.
- YAZICI, E., *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi ve Türk Harb-İş*, Türk Harb-İş Yay., Ankara, Tarihsiz.
- YAZICI, E., *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi*, A Kitap Yay., Ankara, 2010.
- YAZICI, E., *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi*, Aktif Yay., Ankara, Kasım 1996.
- YAZICI, E., *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi*, İlke Emek Yay., Ankara, 2004.
- YAZICI, E., *Osmanlı’dan Günümüze Türk İşçi Hareketi*, Sistem Yay., Ankara, Nisan 1996.
- Yıldız, Ş. -Kurdakul, Ş., *Sosyalist Açından Türk-İş Yargulanıyor*, Ataç Kitapevi, İst., 1966.
- Yılmaz, H., *Sendikal Mücadele ve Politika*, Devinim Yay., Ankara, 1993.
- Yorgun, S., *Dirilişin Eşiğinde Sendikalar, Yeni Eğilimler Yeni Stratejiler*, Ekin Yay., Ankara, 2007.
- Yön Yayınları, *Toplumsal Hareket Sendikacılığı*, İstanbul, 1997.
- Yüksel, N., *Küreselleşme ve Toplu Pazarlıktaki Değişim*, TİSK Yay., Ankara, 1997.

dizin

- 12 Eylül 1980 Darbesi, 194, 195, 196, 198, 199, 204
- 12 Mart 1971 Darbesi, 28, 176, 177, 184, 185, 186
- 15-16 Haziran 1970 Eylemi, 174, 179, 180, 181, 182, 183, 184
- A. Ekim (*Sun Yay.*), 45, 54, 72, 80, 140, 167, 168, 169, 170, 208
- A. Şnurov, 112, 121
- Aclan Sayılğan, 29, 75, 76, 81, 89
- Açların Yürüyüşü, 155
- Adolph Fischer, 49, 55, 56, 57
- AFL, 46, 48, 145, 146, 147, 148, 214
- Ahmet Makal, 67, 86, 142
- Ahmet Seren, 52, 99
- Albert Parsons, 49, 55, 56, 57
- Ali Arslan, 27, 28
- Ali Gündoğmuş (*Evensel Yay.*), 71, 78, 84, 93, 106, 119, 122, 127, 142, 153
- Amelperver (*Amelepver*) Cemiyeti, 27, 28, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81
- Anıl Çeçen, 90, 112, 150, 171, 211
- Ararat Sayatian, 99
- August Spies, 49, 50, 55, 56, 57
- Aysen Tokol, 112, 115, 155, 186, 196
- B.N.Ponomarev, 41, 50, 60, 69, 92, 102, 103, 111
- Beşli Girişim, 206, 207
- Beynelmilel İşçiler İttihadı, 105, 112, 113, 114
- Birinci Enternasyonal, 47, 53, 75, 77, 79
- Cemal Yıldırım, 132, 168
- Cumhuriyet Halk Partisi (*CHP*), 133, 134, 137, 139, 143, 151, 152, 159, 161, 164, 166, 167, 187, 190, 191, 192
- Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu, 201, 202, 203, 204
- Çalışma Bakanlığı, 130, 131, 178, 183, 194, 196
- Çartist Hareket, 44
- Çetin Uygur, 23, 24, 212
- Devlet Güvenlik Mahkemesi (*DGM*), 192

Dilaver Paşa, 68, 69
 Dimitir Şişmanof, 28, 29, 30, 31,
 32, 75, 85, 88, 102, 104, 115,
 120, 130, 146, 157, 170
 DİSK Yayınevi, 53, 61, 67, 70, 77,
 84, 91, 98, 105, 113, 121,
 123, 128, 130, 140, 153
 DİSK, 20, 23, 24, 52, 56, 70, 77,
 106, 111, 140, 145, 171-172,
 173, 174, 175, 179, 180, 181,
 182, 183, 185, 186, 187, 188,
 190, 191, 192, 194, 195, 198,
 200, 202, 206, 207
 Dönem Yayıncılık, 54, 99
 Emeğin Birliği Dergisi, 141
 Emek Şövalyeleri, 46, 47
 Erdinç Yazıcı, 26, 27, 42, 44, 45,
 59, 63, 72, 81, 100, 116
 Erhan Kaplan, 47, 48, 55, 71, 82,
 96, 188
 Erkan Aydoğanoglu, 42, 55, 62,
 94, 102, 108, 133, 140, 154,
 196, 209, 212, 213, 214
 Ezilenlerin Sosyalist Platformu, 25
 Ferit H. Saymen, 68, 87, 126
 Fikret Soydan (Kaldıraç Yay.), 67,
 71, 80, 93, 109, 113, 152, 163
 Friedrich Engels, 40, 57, 77
 Genel-İş Sendikası, 127, 136, 151,
 152, 159, 186, 187
 George Engel, 49, 55, 56, 57
 Gültekin Emre, 53
 Gülten Kutal, 77, 81, 91, 105, 159
 Hacay Yılmaz, 137, 139, 182, 195
 Hak-İş, 193, 194, 199, 202, 203,
 207, 208
 Hakkı Onur, 91
 Haşim Kanar, 93, 141, 157
 Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 97
 Hüseyin Avni Şanda, 88, 95
 Hüseyin Hilmi, 33, 34, 97, 103,
 107
 ICFTU, 145, 146, 148, 211
 IFCTU, 214, 215
 IFTU, 213, 214
 ILO, 142, 144, 145, 209, 210, 211
 IWW, 46, 47
 İbrahim Paşa, 65
 İlhan Akalın, 93, 106, 113, 134,
 192, 211
 İlke Dergisi, 51, 53
 İrving Brown, 145, 146, 147, 148
 İsmail Bayer, 20
 İstanbul İşçi Sendikaları Birliği,
 132, 143, 144, 153
 İşçilerin Sesi Gazetesi, 41, 61, 67,
 70, 92, 98, 119, 135, 140,
 152, 195, 196
 İttihat ve Terakki Cemiyeti, 81,
 83, 84, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
 94, 95, 97, 98, 102
 Jean-Jacques Danis, 72, 82, 127,
 201
 Johannes Glacneck, 91
 Kaldıraç Yayınevi, 94, 138
 Kamil Turan, 211
 Karl Marx, 21, 37, 40, 77
 Kavel Direnişi, 161, 162
 Kemal Sülker (Okur), 23, 26, 27,
 45, 65, 66, 70, 75, 77, 78, 83,
 88, 89, 90, 91, 92, 104, 105,
 111, 120, 122, 126, 127, 134,
 147, 148, 150, 156, 160, 161,
 162, 170, 172
 Kenan Tunçomağ, 92, 167
 Komünist Manifesto, 40, 75, 77,
 81
 Kurthan Fişek, 89

Leon Ostrorog, 29, 87, 88, 95
 Ludizm, 39, 40, 41
 Lütfü Erişçi, 16, 69, 70, 74, 83,
 104, 115
 Mahmut Üstün, 107, 113, 143,
 172, 174, 178, 199
 Mehmet Kocaoğlu, 68
 Meryem Koray, 78, 92, 93, 119,
 128, 141, 182, 212, 213, 214
 Milliyetçi İşçi Sendikaları
 Konfederasyonu (MİSK), 194,
 200, 201
 Mustafa Kemal Erkovan, 77, 158
 Mustafa Suphi, 102, 103
 Naci Önsal, 59, 68, 72, 80, 119,
 166, 174, 177, 192, 195, 210,
 212
 Nuri Beşer, 151, 165
 Nuri Çelik, 119
 Orhan Silier, 111
 Osman Devrez, 38, 78, 92, 160
 Osmanlı Amele Cemiyeti, 27, 74,
 75, 78, 80, 81, 82
 Oya Baydar (Sencer), 20, 32, 33,
 34, 35, 70, 72, 76, 81, 89, 91,
 92, 101, 125, 129, 136, 140,
 141, 156, 157, 173, 182, 195,
 196, 198, 200, 201, 204, 205,
 206
 Ömer Asım Aksoy, 13, 17
 Ömer Karahasan, 158
 Paris Komünü, 57, 79
 Paşabağçe Grevi, 171, 172, 174
 Profintern, 112, 113, 212, 213,
 214
 Radmir Platonovich Korniyenko,
 33, 148, 153
 Refik Baydur, 71, 80, 95, 108,
 130, 164, 200, 206
 Refik Sönmezsoy, 42, 46, 58, 61,
 77, 92, 119, 141, 163, 211
 Rıdvan Budak, 24
 Robert Owen, 44
 Sadık Şide, 28, 71, 80, 107, 159,
 196, 212
 Sami Evren, 132, 169, 176
 Saraçhane Mitingi, 26, 153, 154,
 168
 Sayım Yorgun, 27
 Sedat Ağralı, 158
 Selahattin Şahin, 78, 135
 Selanik Sosyalist İşçi
 Federasyonu, 80, 99, 100
 Seyfi Öngider, 71, 174, 177, 188,
 192, 196
 Sınıf Tavrı Dergisi (Uğur İşlek),
 38, 45, 94, 98, 102, 103, 113,
 140, 183, 186, 187, 195, 197,
 198, 200, 206, 211, 213, 214
 Siyami Erdem, 132, 168
 Sosyalist İktidar Partisi (SİP), 79,
 119
 Sosyalist Mücadele Defterleri, 38
 SSCB Bilimler Akademisi, 105,
 110, 112, 115, 117, 122, 123,
 124, 141, 142, 143, 153, 157
 Sumner Rosen, 75, 133
 Sungur Savran, 84, 95, 177, 185
 Süleyman Çelebi, 162
 Süleyman Üstün, 61, 70, 77, 90,
 98, 105, 211
 Şaban Yıldız, 23, 147, 152
 Şehmus Güzel, 31, 46, 59, 65, 66,
 69, 76, 84, 96, 97, 98, 107,
 111, 115, 117, 121, 122, 123,
 124, 125, 129, 133, 134, 138,
 143, 144, 146, 152, 154, 157,
 166, 169, 170, 173, 182, 186
 Tevfik Çavdar, 15, 54, 68, 107,

- 123, 133, 137, 146, 147, 152,
154, 164, 165, 170, 174, 177,
178, 184, 186
Toker Dereli, 89, 137, 150
Turan Yazgan, 58, 63, 72, 100,
159, 167
Turhan Esener, 77, 82
Tüm İktisatçılar Birliği (TİB), 31
Türk Hür-İş Konfederasyonu, 170,
171
Türk-İş, 23, 24, 26, 28, 46, 58, 61,
68, 78, 93, 106, 119, 127,
145, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 152, 154, 158, 160, 161,
162, 163, 164, 166, 167, 169,
171, 172, 173, 174, 177, 179,
180, 186, 187, 189, 190, 191,
195, 196, 197, 198, 201, 202,
203, 204, 205, 206, 207, 208,
211, 212
Türkiye Çalışanlar Partisi, 157,
158, 160
Türkiye İşçi Partisi (TİP), 147,
158, 159, 162, 173, 174, 178
Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist
Fırkası (TİÇSF), 32, 107, 109,
113, 115, 212, 213
Türkiye Komünist Partisi (TKP),
20, 29, 32, 109, 110, 112,
123, 124, 125, 134, 137, 138,
174
Türkiye Öğretmenler Sendikası
(TÖS), 174, 175, 176, 184
Türkiye Sosyalist Emekçi ve
Köylü Partisi (TSEKP), 23,
132, 133, 134, 135, 137, 174
Türkiye Sosyalist Fırkası (TSF),
32, 33, 34, 35, 97, 102, 103,
109, 111, 212, 213
Türkiye Sosyalist Partisi (TSP),
132, 133, 134, 135, 137, 174
Uğur İşlek (*Sınıf Tavrı Dergisi*),
38, 45, 94, 98, 102, 103, 113,
140, 183, 186, 187, 211, 213,
214
Umum Amele Birliği, 114, 115,
116
Umut Yayıncılık, 187, 188
Ülkü Özen, 20
Varyos Yayınları (*İşçinin Yolu
Dergisi*), 139, 166, 167, 196
Veysi Ülgen, 42, 71, 80, 82, 94,
110, 113, 114, 116, 137, 144,
170, 195, 197
Volkan Yaraşır, 37, 39, 42, 44, 46,
47, 48, 55, 62, 67, 71, 94,
107, 111, 114, 116, 127, 130,
136, 138, 157, 163, 171, 172,
173, 174, 176, 178, 179, 183,
184, 185, 186, 187, 189, 191,
201, 205, 211, 215
William Hale, 91, 119, 141, 158,
173, 194
Wolfgang Abendroth, 30
Y.N.Rozaliyev, 165, 168, 169, 171
Yavuz Öz, 114, 115, 118
Yavuz Selim Karakışla, 67, 94
Yıldırım Koç, 31, 68, 122, 145
Yön Yayınları, 57
Yücel Top, 72, 82, 127, 201
Yücel Yaman, 61, 70, 77, 90, 98,
105, 211
Yüksel Akkaya, 63, 71, 82, 83,
116, 124, 129, 138, 190, 191,
193, 194, 208
Yüksel Işık, 30, 41, 79, 82, 106,
146, 163, 169, 175, 176, 182,
187, 192

• DİSK Tarihi

efsane mi gerçek mi? (1967–1980)
Canan-Yıldırım KOÇ

• **KESK Tarihi-I** (1985–1995)
risk alanlar, yolu açanlar
Canan-Yıldırım KOÇ

• **KESK Tarihi-II** (1985–1995)
yerleşenler
Canan-Yıldırım KOÇ

• **Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi**
Osmanlı'dan 2010'a
Yıldırım KOÇ

